

marife

dini arařtırmalar dergisi
Turkish Journal of Religious Studies

cilt / volume: 20 • sayı / issue: 1 • yaz / summer 2020

ARAŐTIRMA
Research

İslâm Yargılama Hukukunda İhtiyatî Tedbir: Mâlikî Hukukunda Ukle/Tevkîf

Uğur Bekir Dilek

Dr. Öğr. Üyesi, Yalova Üniversitesi Hukuk Fakültesi
Özel Hukuk Bölümü İslam Hukuku Anabilim Dalı
ugurbekir@hotmail.com | https://orcid.org/0000-0002-3606-0959

Geliş Tarihi / Received: 26.02.2020 • Yayına Kabul Tarihi / Accepted: 11.06.2020

Öz

İhtiyatî tedbir, davanın açılması ile kesin hükmün verilmesi arasında geçen süre zarfında, dava konusu maldaki meydana gelebilecek ve hükmün icrasını imkânsız veya çok güç hâle getirebilecek zararlara karşı öngörölmüş bir geçici hukukî korumadır. Amaç, davacının davayı kazanması hâlinde dava konusu mala kavuşmasını dava sırasında veya davadan önce emniyet altına almaktır. Bu amacı ve geçici niteliği gereği ihtiyatî tedbir talebi, basit yargılama usulüne göre incelenir ve karar için davacının iddiasını yaklaşık olarak ispat etmesi yeterli görülür. İhtiyatî tedbir terimi modern dönem öncesi İslâm hukuk terminolojisinde yer almaz. Ancak İmam Mâlik başta olmak üzere Mâlikî hukukçular tarafından ele alınan ve “ukle, tevkîf ve haylûle” gibi isimlerle anılan uygulama, ihtiyatî tedbire karşılık gelir. Mâlikîler, günümüz hukuk sistemlerinde olduğu gibi ihtiyatî tedbir kararı alınabilmesi için davacının iddiasını yaklaşık olarak ispat etmesini yeterli görmüşler ve delilin kuvvetine ve dava konusu mala göre kararın nasıl uygulanacağına dair ayrıntılı düzenlemeler yapmışlardır. Bu çalışmada İslâm hukuku açısından ihtiyatî tedbir, Mâlikî hukukunda yer alan uygulama çerçevesinde ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: İslâm Yargılama Hukuku, İhtiyatî Tedbir, Ukle, Tevkîf, Haylûlah.

The Precautionary Measure in Islamic Judicial Law: Ukla/Tawqîf in Maliki Law

The precautionary measure is a temporary legal protection against damages that may occur in the subject matter and make the execution of the provision impossible or very difficult during the period between the opening of the case and the final verdict. The aim is to secure the property for the plaintiff before the ending of lawsuit in consideration of possibility that the plaintiff may win the case. The purpose and the temporary nature of precautionary measure requires us to examine the demand for it with respect to the procedure for simple trial. Pre-modern Islamic law does not have such a term as precautionary measure. However, the practice of “ukla, tawqîf and haylûlah” by Malikites, especially by Imam Malik, corresponds to the term “precautionary measure.” And, Malikites finds it sufficient for the application of precautionary measure that the plaintiff proves his own claim approximately as is in today's legal systems. They developed detailed regulations about how to practice the judgment with respect to strength of the evidence and quality of the property which is subject of the case. In this article, I deal with “precautionary measure” in Islamic law within the framework of “ukla” by Malikites.

Keywords: Islamic Judicial Law, Precautionary Measure, Ukla, Tawqîf, Haylûlah.

Atıf / Cite as

Dilek, Uğur Bekir. “İslâm Yargılama Hukukunda İhtiyatî Tedbir: Mâlikî Hukukunda Ukle/Tevkîf”. *Marife* 20/1 (2020), 119-144. https://doi.org/10.33420/marife.694690

Summary

The precautionary measure in modern law systems is a foreseen temporary legal protection of a law suit's subject matter from any kind of damages that may occur and make the execution of the verdict impossible or very difficult from the beginning of the case till the final verdict. The aim is to secure the plaintiff's property at the time of the lawsuit or before the lawsuit to deliver it to at the end of the trial to him if he wins the case. Due to these features, the demand for precautionary measures is examined according to the simple judgement procedure and accordingly, the plaintiff does not have to prove his claim with definitive evidence it is sufficient for him to prove his claim approximately.

The term precautionary measure cannot be found in pre-modern Islamic legal terminology. However, the regulation which was used by Maliki lawyers, especially by Imam Malik himself and named in different ways such as "ukla, tawqif and haylulah", corresponds to this practice. This situation shows us that this practice was used by some Islamic lawyers from a very early period like the 8th century AD at the latest. According to the Malikites, the judge can put precautionary measure to the subject of conflict in the process to guarantee the trial result from the beginning just like in today's law systems. According to them the purpose of this practice is to secure the plaintiff's rights against the possible damages in the subject of conflict throughout the litigation process. The opinions and explanation of Maliki lawyers on the degree of the proof that is necessary to practice precautionary measures, the duration of this application and how to apply this practice at all are very similar to regulations of today's law systems. Malikites examined this issue in the books that they also studied trial law, shurût, sicillât and wasaiq separately and also under the topics of testimony, trial law, law case and istihqâq in the furû' al-Fiqh (substantive fiqh) books instead of under the topic of tafliş (bankruptcy) where they study the ruling the debtor's bankruptcy and interdiction. This shows that they regarded the precautionary measure separately from the matters of confiscating the debtor's assets and foreclosure their property within the limited period of time until their debt was liquidated.

Maliki lawyers defined precautionary measures in various ways. While Ibn Sûda defines it as "denial of any person in possession of the subject of conflict from the transactions/activities to be carried out.", Damîrî says it is "to deny anyone who is being witnessed against from what is being witnessed in favor of someone else.". The words Malikites choose to use to represent precautionary measures are also related to the measure's scope and content. The fact that the meanings of the words they use to represent this practice all points to the retention of the goods for which precautionary measures are taken against the use of the parties.

The first examples of precautionary measures are apparent in Imam Mâlik's jurisprudence (ijtihâd). According to what is said in al-Mudavvanah, a land suit was brought to Imam Mâlik, on which a man was opening a water channel and another man was claiming right on that land. The man who was opening a water channel requested that the work continued until the case was concluded. Imam Mâlik deemed that request inappropriate and orders a precautionary measure on land and stopped all work until the end of the case. In this example, Imam Mâlik did not order the precautionary measure solely based on the plaintiff's claim, with that in mind he also didn't require him to bring a solid evidence but asked him to make a plausible claim. According to him, taking a prudent precautionary decision based on the plaintiff's sole claim without any evidence is unfairly preventing people from using their property. Consequently, Imam Malik resolved the case that was brought to him by putting a precautionary measure on the subject of the case, without requiring the plaintiff to prove his claim with absolute evidence and by using a simple trial procedure.

In order to be able to put prudential precautions on a property, the Malikites, who did not consider the plaintiff's merit claims sufficient, required the plaintiff's argument to be proved with an approximate level of proof that would constitute a strong suspect (zann-i ghalib) about the merit of his claim. In addition, they stated that if the plaintiff proved his claim with certain evidence, but the defendant did not offer a defense yet, a precautionary measure will be taken until the defendant's defense. In this context, the main evidence that is sufficient for the judge to respond to the precautionary measure request according to the Malikites are as follows: Two just witnesses, one just witness, an unknown witness waiting to be falsified, two unknown witnesses waiting to be falsified or a reason to build a strong suspect. In addition, in practice (deeds), the mere claim for goods other than mite has also been found sufficient for a precautionary measure decision.

Maliki lawyers, created detailed regulations on how the precautionary measure is to be applied according to the strength of the evidence and to the subject matter. On the issues in which the subject matter is not in the nature of a real estate, even though there have been different rulings according to

the plaintiff's evidence's strength, they almost accepted the same rulings on these provisions. On the issues in which the subject matter is in real estate nature, they disagreed whether the precautionary measure can be applied so as to remove the real estate from the possession of the defendant.

Giriş

Modern dönem öncesi İslâm hukuk terminolojisinde ihtiyatî tedbir terimi yer almaz. Ancak İmam Mâlik (ö. 179/795) başta olmak üzere özellikle Mâlikî hukukçular tarafından sözü edilen ve bu müesseseye karşılık gelen “ukle, tevkîf veya haylûle” diye isimlendirilen düzenleme, bu müessesenin en geç miladi 8. asırdan itibaren İslâm hukukçuları tarafından ele alındığını göstermektedir. Hanefî, Şâfiî ve Hanbelî mezheplerinde ihtiyatî tedbir müessesesi, tespit edebildiğimiz kadarıyla gerek terim olarak gerekse içerik olarak Mâlikîler kadar sistematik ve teferruatlı bir biçimde ele alınmamıştır. Bu nedenle bu çalışmada İslâm hukuku açısından ihtiyatî tedbir, Mâlikîler’in bu terim ve içeriğine karşılık gelen söz konusu düzenlemeleri çerçevesinde incelenecektir.

Mâlikîler bu meseleyi, fûrû-i fikh kitaplarındaki borçlunun hacri ve iflâsına hükmedilmesi meselelerini içeren hacir veya teflîs başlıkları altında değil, bu kitapların öncelikle şahitlik olmak üzere yargılama (kazâ-akziye), dava ve istihkâk gibi bölümlerinde ele almışlardır. Bu durum onların ihtiyatî tedbiri, borçları tasfiye edinceye kadar geçen sınırlı sürede müflis borçlunun hacir altına alınması ve mallarına haciz konulmasından ayrı değerlendirdiklerine işaret etmektedir. Onlar ayrıca bu meseleye, yargılama hukuku, şürût, sicillât ve vesâik ile alakalı müstakil olarak ele aldıkları kitaplarda da yer vermişlerdir.

Mâlikî hukukçuların beyanlarına göre hâkim, çoğunlukla alacaklının talebi üzerine, günümüz hukuk sistemlerinde olduğu gibi yargılama sonucunu baştan garanti altına almak için uyuşmazlık konusu mala kesin karar öncesi geçici olarak el koyabilmektedir. Bu uygulamadan maksatları, mahkemenin kesin kararına kadar geçen süre zarfında dava konusu malda meydana gelebilecek olumsuz gelişmelere karşı alacaklının hakkını korumaktır. Onlar, ihtiyatî tedbir kararı alınabilmesi için kesin delil aramamakta, davacının iddiasını galip zan (zann-ı gâlip) oluşturacak yani Türk hukukundaki ifadesiyle yaklaşık ispat ölçüsünde bir delille ispat etmesini yeterli görmekteyler. Bunların yanı sıra delilin kuvvetine ve dava konusunun gayrimenkul veya menkul oluşuna veyahut hemen bozulmayan türden bir mal olup olmasına göre, ihtiyatî tedbirin nasıl ve ne şekilde uygulanacağına dair çeşitli açıklamalar yapmışlardır.

Mâlikî fikhındaki “ukle” uygulamasını irdelemek ve izah edebilmek açısından öncelikle günümüz Türk hukukundaki geçici hukukî koruma kavramı ile bu kapsama dâhil olan ihtiyatî tedbir ve ihtiyatî haciz üzerinde durmak, daha sonra Mâlikîler’in bu konudaki açıklamalarına değinmek yerinde olacaktır.

1. Türk Yargılama Hukukunda İhtiyatî Tedbir

İhtiyatî tedbir ve onun bir türü olan ihtiyatî haciz, Türk yargılama hukukunda geçici hukukî korumalar arasında yer almaktadır. Bu nedenle önce geçici hukukî koruma kavramı üzerinde durulacak, sonra ihtiyatî tedbir ve ihtiyatî haciz kavramları

ele alınacaktır.

1.1. Geçici Hukukî Koruma Kavramı

Borç ilişkilerinde asıl olan, tarafların borçlarını zamanında ve anlaşlıkları şekilde ifa etmeleri ve borcun ifasını tehlikeye sokacak davranışlardan kaçınmalarıdır. Bununla birlikte bazen taraflar arasında ihtilaf meydana gelir veya borçlu borcunu hiç veya gereği gibi ifa etmez veyahut gereği gibi ifa edemeyeceği anlaşılır. Bu gibi durumlarda alacaklı alacağını, dava veya takip yolunu kullanarak elde etmeye çalışır.¹

Dava prosedürü, tarafların davada yer alarak karşılıklı iddia ve savunmalarını ileri sürmelerini ve hâkimin tam bir kanaate sahip olduktan sonra karar vermesini gerektirir.² Hukuk düzeni, mahkemenin uyumsuzluğu esastan çözen kesin hukukî koruma³ kararına kadar geçen bu süreçte alacaklıların haklarının korunması için, borçlunun (dava konusu mal veya) malvarlığı üzerinde yapacağı tasarrufları sınırlandırma yoluna gitmelidir.⁴ Aksi hâlde borçlunun ortadan kaybolmak⁵, dava konusunu (veya malvarlığını) başkasına devretmek,⁶ tüketmek, kullanılamaz hâle getirmek ve değerini düşürmek⁷ gibi girişeceği bir takım davranışlar, yapılan yargılamayı ve davacının talebini boşa çıkarmış olacaktır.⁸ Davalının fiil ve işlemlerinden kaynaklanan bu durumların bir kısmı, bizzat dava konusunun mahiyetinden ötürü de ortaya çıkabilir.⁹ Bu gibi durumlarda davacı davayı kazansa bile dava konusu mal elden gitmiş¹⁰ (veya değer kaybına uğramış) olacak ya da borçlunun haczedilip paraya çevrilecek yeterli miktarda malı kalmamış bulunacaktır.¹¹ Bu nedenle kesin hukukî koruma sağlanıncaya kadar, yargılama sonucunu baştan güvence altına almak amacıyla¹² dava sırasında hatta dava öncesinde bir takım tedbirler konulmaktadır. İhtiyatî tedbir ve ihtiyatî haciz de içine alan geçici kararlar için üst bir kavram olarak kullanılan bu tedbirlere, geçici hukukî koruma adı verilmektedir.¹³

Geçici hukukî koruma özellikle ihtiyatî tedbir ve ihtiyatî haciz, amaç bakımından normal yargılamalardan ayrılır. Normal bir yargılamada amaç nihai bir karar verip uyumsuzluğu sona erdirme iken, ihtiyatî tedbir ve ihtiyatî hacizde koruma amacı ön plana çıkar.¹⁴ Geçici hukukî korumaların asıl davada olduğu gibi taraflar arasındaki ihtilafı kesin olarak çözen¹⁵ ve alacaklının ihtilaf konusunu elde etmesini

¹ Muhammet Özkes, *İcra İflas Hukukunda İhtiyati Haciz* (Ankara: Seçkin Yayınevi, 1999), 1-3.

² Özkes, *İhtiyati Haciz*, 3.

³ Ramazan Arslan vd., *Medenî Usul Hukuku* (Ankara: Yetkin Hukuk Yayınları, 2019), 571.

⁴ Özkes, *İhtiyati Haciz*, 1.

⁵ Özkes, *İhtiyati Haciz*, 17.

⁶ Pekcanitez vd., *Medenî Usûl Hukuku* (Ankara: Yetkin Yayınları, 2016), 616.

⁷ Timuçin Muşul, *Medenî Usul Hukuku* (Ankara: Adalet Yayınevi, 2012), 611.

⁸ Pekcanitez vd., *Medenî Usûl Hukuku*, 616. Ayrıca bk. Murat Atalı vd., *Medenî Usul Hukuku* (Ankara: Yetkin Yayınları, 2019), 690-692.

⁹ Pekcanitez vd., *Medenî Usûl Hukuku*, 619.

¹⁰ Pekcanitez vd., *Medenî Usûl Hukuku*, 616.

¹¹ Muşul, *Medenî Usul Hukuku*, 611.

¹² Pekcanitez vd., *Medenî Usûl Hukuku*, 616.

¹³ Arslan vd., *Medenî Usul Hukuku*, 571.

¹⁴ Özkes, *İhtiyati Haciz*, 217.

¹⁵ Pekcanitez vd., *Medenî Usûl Hukuku*, 617.

baştan sağlayarak alacaklıyı koruyan ve onu tatmin eden bir niteliği bulunmaz.¹⁶ Amaç borçlunun veya malının kaybolmasına engel olarak mevcut veya müstakbel takibi kolaylaştırmak, takibin başarısını temin etmek, en azından başarısızlık riskinin artmasına engel olarak¹⁷ takibin anlamsız kalmamasını sağlamaktır.¹⁸

Amaç bakımından bu farklılık, bunları ispat derecesi bakımından da asıl hukukî koruma yargılamalarından ayırır. Asıl hukukî koruma yargılamalarında karar verilebilmesi için tam ispat aranırken, burada yaklaşık ispat yeterli görülür.¹⁹ Tam ispat, bir vakianın doğruluğu hakkında hâkimde oluşturulması gereken kanaatin kesinlik ya da kesinlik sınırında ihtimal derecesinin, yaklaşık ispat ise, ağır basan ihtimal derecesinin mevcut bulunduğu durumlarda söz konusudur.²⁰ Normal bir davada, kanunda açıkça öngörülmemesi veya işin niteliğinin gerekli kılmaması hâlinde tam ispat aranır. Çünkü hâkim mevcut ispat ve delil kuralları çerçevesinde, tarafların iddia ettikleri vakıa hususunda tam bir kanaat elde etmeden o vakıayı doğru kabul edemez. Ancak hâkime, bazen ya kanunda doğrudan düzenleme yapılarak ya da işin niteliği gereği tam bir kanaat ile değil düşürülmüş ispat ölçüsü çerçevesinde yani kuvvetle muhtemel yaklaşık bir kanaat ile hüküm verebilmesi imkânı tanınmıştır.²¹ İspat ölçüsünün düşürülmesinin sebebi, gerçeğin araştırılmasından daha çok zararlı bir sonucu engelleme endişesi, bunu yerine getirirken de imkân elverdiği ölçüde seri hareket etmenin gerekli oluşudur.²² Yaklaşık ispat, hâkimin çoğu kez acele karar vermesi gereken durumlar ile delil ikamesinin oldukça zor olması sebebiyle kesin ispatın beklenemeyeceği durumlarda aranır.²³ Yaklaşık ispatın yeterli görülmesi, ispatın hiç aranmaması ya da ispat kurallarının tamamen dışına çıkılacağı anlamına gelmez. İddianın ağırlıklı ihtimal olarak doğru olduğu hususunda hâkimde bir kanaat oluşmalı ama hâkim zayıf bir ihtimal de olsa, iddianın aksinin mümkün olduğunu da dikkate almalıdır.²⁴ Haddizatında geçici hukukî korumalar, nihai karar niteliği taşımadığından yaklaşık ispatın yeterli görülmesinin ciddi zararlı sonuçları da olmayacaktır.²⁵

1.2. İhtiyatî Tedbir

*“İhtiyati tedbir, kesin hükme kadar devam eden yargılama boyunca, davacı veya davalının (dava konusu ile ilgili olarak) hukukî durumunda meydana gelebilecek zararlara karşı öngörülmuş, geçici nitelikte, geniş veya sınırlı olabilen hukukî korumadır.”*²⁶

Davanın açılması ile kesin hükmün verilmesi arasında geçen süre zarfında, bu

¹⁶ Özekes, *İhtiyati Haciz*, 15.

¹⁷ Özekes, *İhtiyati Haciz*, 17.

¹⁸ Özekes, *İhtiyati Haciz*, 61.

¹⁹ Özekes, *İhtiyati Haciz*, 59; Arslan vd., *Medenî Usul Hukuku*, 575.

²⁰ Pekcanitez vd., *Medenî Usûl Hukuku*, 394; Atalı vd., *Medenî Usul Hukuku*, 481.

²¹ Arslan vd., *Medenî Usul Hukuku*, 575.

²² Özekes, *İhtiyati Haciz*, 217.

²³ Pekcanitez vd., *Medenî Usûl Hukuku*, 395.

²⁴ Arslan vd., *Medenî Usul Hukuku*, 575.

²⁵ Özekes, *İhtiyati Haciz*, 217.

²⁶ Pekcanitez vd., *Medenî Usûl Hukuku*, 619.

hükümün dava konusu üzerinde icrasını imkânsız veya çok güç hâle getirecek bir takım değişiklikler meydana gelebilir. Kesin hukukî koruma bu tehlikeyi bertaraf etmekte geç kalacağından, bu tür davalarda geçici hukukî koruma olarak ihtiyatî tedbir müessesesi kabul edilmiştir.²⁷ İşte davacının davayı kazanması hâlinde dava konusu mala kavuşmasını, dava sırasında veya davadan önce emniyet altına almaya yarayan tedbirlere, ihtiyatî tedbir adı verilmektedir.²⁸

a. İhtiyatî Tedbirin Şartları: İhtiyatî tedbir kararı verilebilmesi için ihtiyatî tedbire esas olan bir hakkın ve ihtiyatî tedbir sebebinin bulunması şeklinde iki şart vardır.²⁹ Konumuz bağlamında ihtiyatî tedbire esas olan hak, HMK m. 389/1'de "*uyuşmazlık konusu*" olarak ifade edilen ve taraflar arasında çekişmeli olan şeydir.³⁰ İhtiyatî tedbir sebebi ise, aynı maddenin aynı fıkrasında şu şekilde ifade edilmektedir. "*Mevcut durumda meydana gelebilecek bir değişme nedeniyle hakkın elde edilmesinin önemli ölçüde zorlaşacağından ya da tamamen imkânsız hâle geleceğinden veya gecikme sebebiyle bir sakıncanın yahut ciddi bir zararın doğacağından endişe edilmesi hâllerinde, uyuşmazlık konusu hakkında ihtiyati tedbir kararı verilebilir.*"

b. İhtiyatî Tedbir Yargılamasının Özellikleri: İhtiyatî tedbir ve bunun bir türü olan ihtiyatî haciz yargılamasında iki temel özellik vardır: Karşı taraf dinlenilmeden de karar verilebilmesi ve yaklaşık ispatın yeterli görülmesi.³¹

I. Karşı taraf dinlenilmeden de karar verilebilmesi: İhtiyatî tedbir ve ihtiyatî haciz talebi, basit yargılama usulüne göre incelenir (HMK m. 316/1-c). İhtiyatî tedbir talebi hakkındaki karar kural olarak iki taraf dinlendikten sonra verilir.³² Ancak karşı tarafın tedbirden haberdar olması hâlinde tedbirin amacının zedelenebileceği ve tedbire karar verilse dahi kararın uygulanmasının mümkün olmayacağı düşünülüyorsa, tedbir talebinde bulunanın haklarının korunmasında derhâl zorunluluk bulunan hâllerde hâkim, karşı tarafı dinlemeden de karar verebilir (HMK m. 390/2). Meselâ, karşı tarafın tedbir talebini öğrenmesi hâlinde, uyuşmazlık konusunu başkasına devretme, satma veya tahrip etme ihtimali olması durumu böyledir.³³

II. Yaklaşık İspatın Yeterli Görülmesi: İhtiyatî tedbir talep eden taraf, davanın esası yönünden kendisinin haklılığını yaklaşık olarak ispat etmek zorundadır (HMK m. 390/3). Buna göre salt talep ya da ciddi bir delile dayanmayan tehlike iddiası, tedbir kararı için yeterli olmayacaktır.³⁴

Tedbir talep eden taraf haksız çıktığı takdirde, karşı tarafın ve üçüncü kişilerin uğrayacakları muhtemel zararlara karşılık teminat göstermek zorundadır. Talep resmi bir belge veya başka bir kesin belgeye dayanıyorsa yahut durum ve koşullar gerektiriyorsa, mahkeme teminat alınmamasına karar verebilir (HMK m. 392/1).

²⁷ Pekcanitez vd., *Medenî Usûl Hukuku*, 619.

²⁸ Baki Kuru vd., *Medenî Usul Hukuku* (Ankara: Yetkin Yayınları, 2009), 613; Baki Kuru, *İstinaf Sistemine Göre Yazılmış Medenî Usul Hukuku* (İstanbul: Legal Yayınevi, 2016), 631.

²⁹ Pekcanitez vd., *Medenî Usûl Hukuku*, 622; Arslan vd., *Medenî Usul Hukuku*, 573.

³⁰ Pekcanitez vd., *Medenî Usûl Hukuku*, 622.

³¹ Baki Kuru vd., *İcra ve İflâs Hukuku* (Ankara: Yetkin Yayınları, 2010), 440; Özkes, *İhtiyati Haciz*, 21, 361; Pekcanitez vd., *Medenî Usûl Hukuku*, 624-626.

³² Arslan vd., *Medenî Usul Hukuku*, 574.

³³ Pekcanitez vd., *Medenî Usûl Hukuku*, 625.

³⁴ Pekcanitez vd., *Medenî Usûl Hukuku*, 623.

Tedbir kararı aksi belirtilmediği takdirde, nihai kararın kesinleşmesine kadar devam eder (HMK m. 397/2). Durum ve koşulların değiştiğinin sabit olması hâlinde, talep üzerine ihtiyatî tedbirin değiştirilmesine veya kaldırılmasına karar verilebilir (HMK m. 396/1).

c. Dava Konusuna Göre İhtiyatî Tedbir Uygulamaları: Mahkeme, tedbire konu olan mal veya hakkın muhafaza altına alınması, yediemine tevdi veya bir şeyin yapılması veya yapılmaması gibi sakıncayı ortadan kaldıracak veya zararı engelleyecek her türlü tedbire karar verebilir (HMK m. 391/1). Buna göre hâkim, dava konusu olan veya dava konusu yapılacak olan mal ve haklar hakkında aşağıdaki ihtiyatî tedbirlere hükmedebilir:

I. Taşınır mallar: Mahkeme, taşınır malların başkasına devrini önlemek için yediemine teslimine karar verebilir.

II. Taşınmazlar: Mahkeme, taşınmazların başkasına devrinin yasaklanmasına (ferağdan menine) karar verebilir. Taraflar arasında aynı çekişmeli olan taşınmaz, ekili tarla gibi semere veren veya otel, garaj, kiralık daire gibi gelir getiren bir mal ise, bunların başkasına devrini yasaklayıp yediemine teslimine de hükmedebilir.

III. Çekişmeli mal veya hakkın muhafaza altına alınması: Mahkeme, tedbire konu olan mal veya hakkın olduğu gibi muhafaza altına alınması için mühürleme ve kilitleme gibi her türlü tedbire karar verebilir.

IV. Mevcut durumda meydana gelebilecek bir değişme nedeniyle hakkın elde edilmesinin önemli ölçüde zorlaşacağından veya tamamen imkânsız hâle geleceğinden ya da gecikme nedeniyle bir sakıncanın yahut ciddi bir zararın doğacağından endişe edilmesi hâllerinde, uyuşmazlık konusu hakkında ihtiyatî tedbir kararı verilebilir (HMK m. 389/1). Meselâ, bir taşınmazın kendisine ait olduğunu iddia eden kimsenin, açtığı tescil veya elatmanın önlenmesi davasında, davalı tarafın taşınmaz üzerinde yaptırmakta olduğu inşaatın ihtiyatî tedbir yolu ile durdurulmasını talep etmesi hâlinde, mahkeme dava sonuna kadar inşaatı durdurabilir. Dava konusu et, sebze ve meyve gibi bozulmaya elverişli bir şey olur ve dava sonuna kadar beklemesi hâlinde bozulma tehlikesi varsa veya dava konusu malın kıymetinin süratle düşmesi veya muhafazasının masraflı olması durumu söz konusu ise, satılmaları ve bedellerinin dava sonuna kadar saklanması şeklinde ihtiyatî tedbir kararı verilebilir.³⁵

1.3. İhtiyatî Haciz

“İhtiyatî haciz, alacaklının bir para alacağıın zamanında ödenmesini garanti (güvence) altına almak için, mahkeme kararı ile borçlunun mallarına (önceden) geçici olarak el konulmasıdır.”³⁶

İhtiyatî haciz, ihtiyatî tedbirin bir türü olup³⁷ diğer ihtiyatî tedbirlere farklı

³⁵ Kuru, *İstinaf Sistemine Göre Yazılmış Medenî Usul Hukuku*, 633-634.

³⁶ Kuru vd., *İcra ve İflâs Hukuku*, 433.

³⁷ Kuru vd., *Medenî Usul Hukuku*, 625; Özkes, *İhtiyatî Haciz*, 54.

olarak sadece para ve teminat alacakları için öngörölmüş bir geçici hukukî korumadır.³⁸ İhtiyatî haciz yoluyla, para alacaklarına ilişkin takibin sonucunu baştan güvence altına almak için takip kesinleşmeden önce borçlunun borcuna karşılık gelecek değerdeki malvarlığına el konularak onlar üzerindeki tasarruflarını sınırlandırma imkânı verilmiştir.³⁹ Bu ihtiyacın para alacaklarında da ihtiyatî tedbir yoluyla giderilmesi mümkün olmakla birlikte, para borcunun özelliğinden dolayı ona benzer ama ondan ayrı özel bir hukukî koruma olarak ihtiyatî haciz kabul edilmiştir.⁴⁰ Davacı, borçlunun taahhütlerinden kurtulmak amacıyla mallarını gizlemeye, kaçırmaya hazırlandığını veya kaçtığını, kaçırmaya hazırlandığını ya da alacaklının haklarını ihlal eden hileli işlemler yaptığını ispat ederse mahkeme ihtiyatî haciz kararı vermek zorundadır.⁴¹

İhtiyatî tedbir ve ihtiyatî haczin yukarıda ele alınan ortak noktaları bulunmakla birlikte bazı noktalarda birbirlerinden ayrılırlar: Aralarındaki en temel fark amaçlarının farklı olmasıdır. İhtiyatî tedbir amacı bakımından koruma amaçlı, eda amaçlı ve teminat amaçlı olmak üzere üç kısma ayrılırken ihtiyatî haczin amacı teminattır.⁴² Buna göre ihtiyatî haciz yalnız para ve teminat alacakları için öngörölmüş bir tedbir iken, ihtiyatî tedbir kural olarak paradan başka şeyler yani haklar, taşınır ve taşınmaz mallar hakkında öngörölmüş bir tedbirdir.⁴³ İhtiyatî tedbirde çekişmeli ve bu nedenle dava konusu olan şey mesela taşınır ve taşınmaz mal hakkında önleyici tedbir alınır. İhtiyatî hacizde ise, alacaklının henüz kesin haciz isteme hakkının bulunmadığı bir dönemde para alacağının zamanında ödenmesi garanti altına alınır. İhtiyatî hacizde ihtiyaten haczedilen mallar üzerinde bir çekişme yoktur. Dolayısıyla bu mallar alacaklının açtığı veya açmayı düşündüğü bir davanın konusu değildir. İhtiyatî tedbirde, söz konusu mallar çekişmeli olup davacının açmış olduğu veya açmayı düşündüğü bir davanın konusudur.⁴⁴ İhtiyatî hacizde alacaklı davasında veya icra takibinde haklı çıkarsa ihtiyatî haciz kesin hacze dönüşür ve ihtiyatî haciz konulan mal icra dairesi tarafından satılarak borç ödenir. İhtiyatî tedbirde ise, tedbir konulmuş mal davayı kazanan davacıya aynen verilir.⁴⁵

2. Mâlikî Yargılama Hukukunda İhtiyatî Tedbir

Bu kısımda önce Mâlikî fıkıhında ihtiyatî tedbiri ifade etmek üzere hangi kelime ve terimlerin kullanıldığına yer verilecek, ardından onların ihtiyatî tedbir kararı alınabilmesi için aradıkları şartlar ve gerek davacının getirdiği delilin niteliğine göre gerekse dava konusu mala göre nasıl bir ihtiyatî tedbir kararı verdikleri üzerinde durulacaktır.

³⁸ Kuru vd., *İcra ve İflâs Hukuku*, 433-434; Özkes, *İhtiyati Haciz*, 12.

³⁹ Özkes, *İhtiyati Haciz*, 1-4.

⁴⁰ Özkes, *İhtiyati Haciz*, 4.

⁴¹ Kuru vd., *İcra ve İflâs Hukuku*, 434.

⁴² Pekcanitez vd., *Medenî Usûl Hukuku*, 640; Özkes, *İhtiyati Haciz*, 60.

⁴³ Kuru, *İstinaf Sistemine Göre Yazılmış Medenî Usul Hukuku*, 647-648.

⁴⁴ Kuru vd., *İcra ve İflâs Hukuku*, 433-434.

⁴⁵ Kuru vd., *İcra ve İflâs Hukuku*, 434; Kuru, *İstinaf Sistemine Göre Yazılmış Medenî Usul Hukuku*, 648.

2.1. Kavramsal Çerçeve

Mâlikîler'in ihtiyatî tedbire karşılık gelen uygulamalarına “*ukle*” (العقلة)⁴⁶ adı verilmekle birlikte, Mâlikîler bu terimin yanında, “*tevkîf*” (التوقيف)⁴⁷ terimini de kullanmışlar, ayrıca “*haylûle*” (الحيلولة)⁴⁸ dedikleri de olmuştur. Kaynaklarda bu terimlerle aynı kökten türeyen “*i'tikâl*” (الاعتقال)⁴⁹, *akl* (العقل)⁵⁰; *vakf* (الوقف)⁵¹, *ikâf* (الإيقاف)⁵²,

⁴⁶ İbnü'l-Attâr, *Kitâbü'l-Vesâik ve's-sicillât*, thk. P. Chalmeta-F. Corriente (Madrid: Mecmaü'l-Mevsikîni'l-Mecrîti'l-Ma'hedi'l-İsbâni'l-Arabî li's-Sekâfe: Academia Meatritense del Notariado Instituto Hispano-Arabe de Culture], 1983), 509; İsâ b. Sehl, *Divânü'l-ahkâmi'l-kübrâ: en-Nevâzil ve'l-a'lâm*, thk. Reşid en-Nuaymî (Riyad: Şeriketü's-Safahâtî'z-Zehbiyyeti'l-Mahdüde, 1417/1997), 1/130-136; Kâdî İyâz, *en-Tenbîhâtü'l-müstenbîta alâ kütübü'l-Müdevvene ve'l-muhtelita*, thk. Ahmed b. Abdülkerîm Necîb (Dublin: Merkezü Necibeveyh li'l-Mahtûtât ve Hidmeti't-Türâs (Najeebavaih Manuscripts Centre), 1433/2012), 4/2186; İbnü'l-Munâsîf, *Tenbîhü'l-hükkâm alâ meâhizi'l-ahkâm*, nşr. Abdülhafız Mansûr (Tunus: Dârü't-Türkî li'n-Neşr, 1988), 211; Derdîr, *eş-Şerhu'l-kebir alâ Muhtasari Halîl*, nşr. Kemâlüddîn Abdurrahmân Kârî (Sayda/Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye, 1427/2006), 2/1416; İbn Süde, *Tuhfetü'l-huzzâk fî şerhi Lâmiyyeti'z-Zekkâk* (Kahire: el-Mektebetü'l-Ezheriyye li't-Türâs, 2008), 2/71; Tüsûlî, *el-Behece fî şerhi't-Tuhfe* (Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1412/1991), 1/230; Ebü's-Şitâ es-Sanhâcî, *Mevâhibü'l-hallâk alâ Şerhi't-Tävüdi li-Lâmiyyeti'z-Zekkâk* (Kahire: el-Mektebetü'l-Ezheriyye li't-Türâs, 2008), 2/70; Muhammed b. Yûsuf el-Kâfi, *İhkâmü'l-ahkâm alâ Tuhfetü'l-hükkâm*, nşr. Me'mûn b. Muhyiddîn el-Cennân (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1415/1994.), 39; İbn Âşûr, *Makâşidü's-şerî'ati'l-İslâmiyye* (İskenderiye: Mektebetü'l-İskenderiyye, 2011), 354; Fahrettin Atar, *İslâm İcra ve İflâs Hukuku* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1990), 204; Fahrettin Atar, “Haciz”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 14/519.

⁴⁷ İbnü'l-Attâr, *el-Vesâik*, 509; İbn Ebü Zemenîn, *Müntehabü'l-ahkâm* (Beyrut: Dârü İbn Hazm, 1438/2017), 15,16; İbn Abdülber en-Nemerî, *el-Kâfi fî fikhi ehli'l-Medineti'l-Mâlikî*, thk. Ebü Üsâme Selîm b. İd el-Hilâlî es-Selefi (Beyrut: Dârü İbn Hazm, 1434/2013), 3/1201, 1204; İsâ b. Sehl, *Divânü'l-ahkâmi'l-kübrâ*, 1/130; İbn Rüşd, *el-Mukaddimâtü'l-mümehhidât li-beyânî mâ iktedathü rûsümü'l-Müdevvene mine'l-ahkâmi's-şer'iyyât ve't-taşîlâtü'l-muḥkemât li-ümmehâti mesâ'ilihe'l-müşkilât*, thk. Muhammed Haccî-Said Ahmed A'râb (Beyrut: Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, 1408/1988), 2/293; Kâdî İyâz, *en-Tenbîhât*, 4/2189.

⁴⁸ İbn Şâs, *İkdü'l-cevâhiri's-semîne fî mezhebi âlimi'l-Medîne*, thk. Muhammed el-Hâdî Ebü'l-Ecfan-Abdülhafız Mansûr (Beyrut: Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, 1415/1995), 3/154; Cündî, *et-Tavzih fî şerhi'l-Muhtasari'l-fer'î li'bni'l-Hâcib*, thk. Ahmed b. Abdülkerîm Necîb (Kahire: Merkezü Necibeveyh li'l-Mahtûtât ve Hidmeti't-Türâs, 1429/2008), 7/528; İbn Arafе, *el-Muhtasari'l-fikhi*, thk. Hâfız Abdurrahmân Muhammed Hayr (Dubai: Mescidü ve Merkezü'l-Fârûk Ömer b. Hattâb, 1435-2014), 9/331-332; Behrâm b. Abdillâh ed-Demîrî, *ed-Dürer fî şerhi'l-Muhtasar: eş-Şerhu's-sagîr alâ Muhtasari Halîl fî'l-fikhi'l-Mâlikî*, thk. Hâfız b. Abdurrahmân Hayr-Ahmed b. Abdülkerîm Necîb (Katar: Vizâratü'l-Evkâf ve's-Şüûni'l-İslâmiyye, 1435/2014), 5/2189; Derdîr, *eş-Şerhu'l-kebir*, 2/1416; İbn Süde, *Tuhfe*, 2/71; Tüsûlî, *el-Behece*, 1/232, 233; Sanhâcî, *Mevâhibü'l-hallâk*, 2/73.

⁴⁹ İbnü'l-Attâr, *el-Vesâik*, 514; İbn Ebü Zemenîn, *Müntehabü'l-ahkâm*, 14; İsâ b. Sehl, *Divânü'l-ahkâmi'l-kübrâ*, 1/130-136; İbnü'l-Kâsım el-Cezîrî, *el-Maksadü'l-mahmûd fî telhîsi'l-ukûd*, thk. Asuncion Ferreras (Madrid: Agencia Espanola de Cooperacion Internacional: el-Vekâletü'l-İsbâniyye li't-Teavüni'd-Devlî, 1998), 464; İbnü'l-Munâsîf, *Tenbîhü'l-hükkâm*, 210; Burhâneddin İbn Ferhûn, *Tebziratü'l-hükkâm fî usûli'l-aḳziye ve menâhici'l-ahkâm*, thk. Tâhâ Abdurraûf Sa'd (Kahire: Mektebetü'l-Külliyâtü'l-Ezheriyye, 1406/1986), 1/210-211.

⁵⁰ İsâ b. Sehl, *Divânü'l-ahkâmi'l-kübrâ*, 1/131, 133; Kâdî İyâz, *en-Tenbîhât*, 4/2187; İbn Ferhûn, *Tebziratü'l-hükkâm*, 1/210; Zekkâk, *el-Lâmiyye: Tuhfetü'l-hükkâm bi-mesâilî't-tedâi ve'l-ahkâm* (Verzâzî'nin *Şerhu'l-Lâmiyye*'si içinde), thk. Fehd Abdülmuhsin el-Hüseynî (Amman: Ervika, 1438/2017), 141.

⁵¹ Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübrâ*, thk. Âmir el-Cezzâr-Abdullâh el-Minşâvî (Kahire: Dârü'l-Hadîs, 1426/2005), 5/182-183; İbn Ebü Zemenîn, *Müntehabü'l-ahkâm*, 14; İbn Abdülber, *el-Kâfi*, 3/1200; İsâ b. Sehl, *Divânü'l-ahkâmi'l-kübrâ*, 1/130; Kâdî İyâz, *en-Tenbîhât*, 4/2186, 2187, 2189.

⁵² Sahnûn, *el-Müdevvene*, 5/142, 183, 184, 195; İbn Ebü Zemenîn, *Müntehabü'l-ahkâm*, 14; İbn Abdülber, *el-Kâfi*, 3/1200; Kâdî İyâz, *en-Tenbîhât*, 4/2186; Ebü'l-Velîd Hişâm b. Abdillâh el-Ezdî, *el-Müfid li'l-hükkâm fî mâ yu'raḳu lehüm min nevâzili'l-ahkâm*, thk. Süleymân b. Abdillâh b. Hammûd Ebe'l-Hayl (Riyad: Dârü'l-Âsime, 1433/2012), 1/263; İbn Süde, *Halîyü'l-meâsim li-fikri İbn Âsım* (Tüsûlî'nin *el-Behece*'sinin altında), (Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1412/1991), 1/230.

vukûf (الوقوف)⁵³ ve *ihâle* (الإحالة)⁵⁴ şeklinde başka kullanımlar da yer alır. Bu kelimelerin hepsinin sözlük anlamlarının ihtiyatî tedbir uygulaması ile alakası vardır. Nitekim bunlardan “*akl*” ve bu kökten türeyen “*i'tikâl, ukle*”, “*men etmek, alıkoymak, bağlamak, düğümlemek, hapsetmek*”⁵⁵ anlamlarını taşımaktadır. Zira elindeki mal hakkında ihtiyatî tedbir kararı verilen kimse, o mal üzerinde tasarruf yapmaktan men edilmektedir. Ayrıca dava konusu mal tarafların kullanımına karşı hâkim tarafından bağlanmakta, alıkonulmakta ve hapsedilmektedir. “*Vakf, tevkîf, ikâf*” ise, “*alıkoymak, durdurmak, hapsetmek*”⁵⁶ manalarını içermektedir. Şöyle ki ihtiyatî tedbir neticesinde uyuşmazlık konusu mal tarafların kullanımına karşı alıkonulmakta, kullanımı durdurulmakta ve hapsedilmektedir. Ayrıca “*ikâf*” kelimesinin söz konusu malı kullanmaya karşı tarafların alıkonulması manasında kullanımı da vardır.⁵⁷ “*Haylûle, ihâle*” ise “*men etmek, engel olmak, araya girmek*”⁵⁸ manalarına gelmektedir. Çünkü ihtiyatî tedbir kararıyla zilyet hem malı kullanmaktan men edilmekte, hem de kendisi ile dava konusu malın arasına girilmektedir.

Aşağıda ifade edileceği üzere akarlar hakkında ihtiyatî tedbir, bazen akarın zilyedin elinden çıkarılması, bazen de zilyedin akar üzerinde yapacağı tasarruflardan men edilmesi şeklinde cereyan etmektedir. Bundan dolayı bazen kaynaklarda “*ukle*” veya “*haylûle*” kelimeleri akarlar hakkında birinci manada ihtiyatî tedbir uygulaması için kullanılırken, ikinci manada ihtiyatî tedbir için ise, “*tevkîf*” veya “*vakf*” kelimeleri tercih edilmiştir.⁵⁹ İbn Rahnâl (ö. 1140/1728), akarlar hakkındaki birinci tür ihtiyatî tedbire “*tevkîf-i tâm*”, diğerine ise “*vakf-i gayr-i tâm*”⁶⁰ demiştir.

Mâlikî hukukçular “*ukle*”yi çeşitli şekillerde tanımlamışlardır. İbn Sûde (ö. 1209/1795), “*uyuşmazlık konusu mal elinde bulunan kimsenin o malda yapacağı tasarruflardan men edilmesi*”⁶¹ şeklinde tanımlarken, “*ukle*” yerine “*haylûle*” kelimesini kullanan Behrâm b. Abdullah ed-Demîrî (ö. 805/1402), “*aleyhine şahitlik yapılan kimsenin başkası lehine şahitlik yapılan şeyden men edilmesi*”⁶² şeklinde bir tanım getirir. Her iki tanımda da görüleceği üzere ihtiyatî tedbir kararı ile davalı, dava konusu maldan veya onun üzerinde tasarruf yapmaktan men edilmektedir. Bu bazen malda yapacağı her türlü tasarruftan, bazen de bir kısım tasarruflardan geçici olarak men edilmesi şeklinde olmaktadır. Çünkü ihtiyatî tedbir kararı ile davalı bazen uyuşmazlık konusu malı elinden çıkarmaktan men edilmekte, bazen de o maldan elde edeceği gelir ve menfaatten mahrum bırakılmaktadır.⁶³

⁵³ Verzâzî, *Şerhu'l-Lâmîyye*, thk. Fehd Abdülmuhsin el-Hüseynî (Amman: Ervika, 1438/2017), 139.

⁵⁴ Demîrî, *ed-Dürer*, 5/2189.

⁵⁵ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, “*akl*” md. (Beyrut: Dârü Sâdir, ts.).

⁵⁶ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, “*vkf*” md.

⁵⁷ Örnek için bk. Sahnûn, *el-Müdevvene*, 5/142, 195; Kâfî, *İhkâmü'l-ahkâm*, 39.

⁵⁸ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, “*hvl*” md.

⁵⁹ Sahnûn, *el-Müdevvene*, 5/183; İsa b. Sehl, *Divânü'l-ahkâmi'l-kubrâ*, 1/132; Kâdî İyâz, *en-Tenbîhât*, 4/2186-2189; Cezîrî, *el-Maksadü'l-mahmûd*, 469-470; Tüsûlî, *el-Behce*, 1/232; İbn Abdürrefî, *Muînü'l-hükkâm ale'l-kazâyâ ve'l-ahkâm*, thk. Muhammed b. Kâsım b. Ayyâd (Beyrut: Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, 1989), 2/622-623.

⁶⁰ İbn Rahnâl, *Hâşiye alâ Şerhi Meyyâre el-Fâsî alâ Tuhfeti'l-hükkâm fî nüketi'l-ukûd ve'l-ahkâm* (Meyyâre'nin şerhinin altında), thk. Abdüllatif Hasen Abdürrahmân (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1420/2000), 1/124.

⁶¹ İbn Sûde, *Tuhfe*, 2/71.

⁶² Demîrî, *ed-Dürer*, 5/2189.

⁶³ Sanhâcî, *Mevâhibü'l-hallâk*, 2/71.

Mâlikî fıkında ihtiyatî tedbirin ilk örnekleri İmam Mâlik'in içtihatlarında yer alır. Bu konuda *el-Müdevvene*'de nakledilen bir mesele şu şekildedir: İmam Mâlik'e içinde bir adamın su kanalı açmakta olduğu, başka bir adamın da onda hak iddia ettiği bir arazi davası getirilmiş ve su kanalı açmakta olan adam dava neticelenene kadar işçilerinin çalışmalarına devam etmelerini istemişti. Bu talebi uygun görmeyen İmam Mâlik, araziye ihtiyatî tedbir (îkâf) konulması yönünde karar vermiş ve davacının davayı kaybetmesi durumunda çalışmaların devam edebileceğine hükmetmişti. Burada ihtiyatî tedbir kararı alınırken davacının iddiasını nasıl ispatladığına dair herhangi bir ifade yoktur. Bununla birlikte İbnü'l-Kâsım (ö. 191/806), bu kararın herhangi bir delile dayanmadan veya araziye tedbir konulmasını gerektiren bir şey olmadan verilip verilemeyeceği sorusuna, kesin delille olmasa da iddianın bir şekilde desteklenmesi gerektiğine işaret ederek cevap vermiştir.⁶⁴ Ayrıca aynı eserin başka bir yerinde ifade edildiğine göre İmam Mâlik, davacının herhangi bir delile dayanmayan salt iddiasını bir mal hakkında ihtiyatî tedbir kararı alınabilmesi için yeterli görmez. Çünkü o, delile dayanmaksızın insanların malları hakkında ihtiyatî tedbir kararı almayı, insanları malları üzerindeki tasarruflarından haksız olarak alıkoymak olarak görmektedir. Ancak ona göre, tedbir kararı için tedbir talebinde bulunanın iddiasını kesin delille ispat etmesi şart değildir.⁶⁵ Adil bir şahit, açık bir şüphe veya galip zan (ağırlıklı ihtimal) meydana getiren bir karine yani yaklaşık ispat seviyesinde bir delil getirmesi yeterlidir.⁶⁶ Bu açıklamalardan da anlaşılacağı üzere İmam Mâlik kendisine intikal eden davayı, davacının iddiasını kesin delille ispat etmesini şart koşmaksızın ve basit yargılama usulünü kullanarak geçici olarak çözüme kavuşturmuş, dava süreci henüz tamamlanmadan dava konusu mala ihtiyatî tedbir konulması yönünde hüküm vermiştir. İmam Mâlik ve Mâlikî hukukçular, ihtiyatî tedbirle alakalı bu hususların yanında, aşağıda açıklanacağı üzere davacının getirdiği delilin kuvvetine ve dava konusu mala göre ihtiyatî tedbirin nasıl uygulanacağına dair ayrıntılı açıklamalar da yapmışlardır.

İbn Rüşd'ün (ö. 520/1126) ifadesine göre ihtiyatî tedbir kararı için aranan şahitlik, uyumsuzluk konusu mala tedbir konulması için yeterli olsa da söz konusu malın davacının mülkiyetine intikali için yeterli delil teşkil etmez.⁶⁷ Çünkü ihtiyatî tedbir kararı için yeterli görülen delil, kesin kararın verilmesi için aranan nitelikte bir delil değildir. Bununla birlikte davacının iddiasını kesin delille ispatlamasına rağmen davalı tarafın henüz savunma yapmamış olması durumunda da onun savunmasını beklemek üzere tedbir kararı alınabilmektedir.⁶⁸ Davacının iddiasını kesin olmayan bir delille ispat etmesi hâlinde ise, iddiasını kesin olarak ispat etmesi ve sonrasında da davalının savunmasını almak amacıyla tedbir kararı verilmektedir.

⁶⁴ Sahnûn, *el-Müdevvene*, 5/142, 195.

⁶⁵ Sahnûn, *el-Müdevvene*, 5/182-184.

⁶⁶ Sahnûn, *el-Müdevvene*, 5/182-184; İbn Ebû Zemenîn, *Müntehabü'l-ahkâm*, 14; İbnü'l-Münâsîf, *Tenbîhü'l-hükkâm*, 210; İbn Ferhûn, *Tebziratü'l-hükkâm*, 1/210-211.

⁶⁷ İbn Rüşd, *el-Mukaddimât*, 2/292-293; Miknâsî, *Mecâlisü'l-kudât ve'l-hükkâm ve't-tenbîh ve'l-i'lâm fî mâ eftâhü'l-müftûn ve hakeme bihi'l-kudât mine'l-evhâm*, thk. Nuaym Abdülazîz Sâlim b. Tâlib el-Kesîrî (Dubai: Merkezü Cumâ el-Mâcid li's-Sekâfe ve't-Türâs, 1423/2000), 2/658-659.

⁶⁸ Ebû Bekir İbn Âsım, *el-Âsımiyye: Tuhfetü'l-hükkâm fî nüketi'l-ukûd ve'l-ahkâm* (Kahire: Matbaatü Mustafâ el-Bâbî el-Halebî ve Evlâdih, 1368/1949), 12; Ebû Yahyâ İbn Âsım, *Şerhu Tuhfetü'l-hükkâm*, thk. İbrâhîm Abd Suûd el-Cenâbî (Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1434-2013), 1/490; Tüsûlî, *el-Behce*, 1/230.

Uyuşmazlık konusu malın davacının mülkiyetine geçmesi ise, ancak tüm dava prosedürünün tamamlanıp kesin kararın verilmesinden sonra mümkün olacaktır.⁶⁹

Mâlikî fakihlerin beyanına göre ihtiyatî tedbirin (i'tikâl) meşruiyetinin hikmeti, davacı taraf olan alacaklıyı korumaktır. Zira dava konusu malı elinde bulunduran davalının, davacı henüz iddiasını ispatlamadan önce malı elinden çıkarma ihtimali vardır. İhtiyatî tedbir yoluyla, davalının davacının mahkeme süreci sonunda hak kazanacağı malı elinden çıkarmasına mani olunarak alacaklı korunmuş olmaktadır.⁷⁰

Mâlikî mezhebinde yer alan bu uygulama yanında, bazı Zeydiyye âlimlerinin hacirle alakalı verdikleri bir hüküm, hakkında özel bir terim kullanmasalar da onlar nezdinde bugünkü manada ihtiyatî hacir müessesesinin varlığına işaret etmektedir. Nitekim bu mezhep âlimlerinden İbnü'l-Murtazâ (ö. 840/1437), Ahmed b. Kâsım es-San'ânî ve Ebü'l-Hasen İbn Miftâh, hâkimin alacağın ispatından yani davacının beyine (şahit) getirmesinden önce bile olsa, alacaklıların talebi üzerine borcunun vadesi gelmiş borçlu hakkında üç günlüğüne hacir kararı alabileceğini ifade etmişlerdir.⁷¹ Ancak hâkimin bu kararı alabilmesi için iddianın doğruluğuna dair zann-ı gâlip oluşması gereklidir. Aksi hâlde hacir kararı alması caiz değildir.⁷² Şevkânî (ö. 1250/1834), hâkimin maslahat görmesi durumunda alacağı hacir kararında üç günle mukayyet olmadığını beyan etmektedir. Ayrıca ona göre hâkimin hacir kararı alabilmesi için, davacının doğruluğuna veya davalının malında tasarruf edeceğine ve onu mülkünden çıkaracağına delalet eden birtakım karineler mevcut olmalıdır.⁷³ Bu âlimlere göre alacaklının kendisine tanınan sürede iddiasını ispatlayamaması hâlinde hacir kararı kalkar. Bu süre zarfında şahit getirirse hacir kararı nâfiz olur (yani kesin hacze dönüşür).⁷⁴

2.2. İhtiyatî Tedbir Kararı İçin Aranan Şartlar

Mâlikîler'e göre bir mala ihtiyatî tedbir (akl) konulabilmesi için esas olarak davacının talebi şarttır.⁷⁵ Ancak davacının iddiasını kesin delille ispatlayıp davalının savunmasının beklenmesi durumunda, davalı taraf da ihtiyatî tedbir talebinde bulunabilir.⁷⁶ Davacı dava konusu hakkındaki ihtiyatî tedbir talebini, mahkemeye gitdiği sırada veya dava sürecinde isteyebilir. Davacının hakkının korunması amacıyla

⁶⁹ Meyyâre, *Şerhu Meyyâre el-Fâsî alâ Tuhfeti'l-hükkâm fî nüketi'l-ukûd ve'l-ahkâm: el-İtkân ve'l-ihkâm fî şerhi Tuhfeti'l-hükkâm*, thk. Abdüllatif Hasen Abdurrahmân (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1420/2000), 1/125.

⁷⁰ Sanhâcî, *Mevâhibü'l-hallâk*, 2/72. Ukle'nin gayesi ile alakalı ayrıca bk. İbn Âşûr, *Mağâşidü's-serî'ati'l-İslâmiyye*, 203.

⁷¹ İbnü'l-Murtazâ, *Kitâbü'l-Ezhâr fî fikhi'l-eimmeti'l-ethâr: Uyünü'l-ezhâr fî fikhi'l-eimmeti'l-ethâr (el-Ezhâr)* (San'a: Dârü'l-Hikmeti'l-Yemâniyye, 1414/1993), 278; Ahmed b. Kâsım es-San'ânî, *et-Tâcü'l-müzheb li-ahkâmi'l-mezheb: Şerhu metni'l-Ezhâr fî fikhi'l-eimmeti'l-ethâr* (San'a: Dârü'l-Hikmeti'l-Yemâniyye, 1414/1993), 4/160-161; Ebü'l-Hasen İbn Miftâh, *el-Müntezzeu'l-muhtâr mine'l-Gaysi'l-midrâr: Şerhu'l-Ezhâr* (Sa'de: Vizâratü'l-adl, 1424/2003), 9/581.

⁷² San'ânî, *et-Tâcü'l-müzheb*, 4/161.

⁷³ Şevkânî, *Kitâbü's-Seyli'l-cerrâri'l-mütedeffik alâ hadâiki'l-Ezhâr*, thk. Mahmûd İbrâhîm Zâyed (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1405/1985), 4/252.

⁷⁴ Ebü'l-Hasen Abdullah b. Miftâh, *Şerhu'l-Ezhâr*, 9/581.

⁷⁵ Cündî, *el-Muhtasar*, thk. Ahmed Alî Harekât (Beyrut: Darü'l-Fikr, 1995), 265; Verzâzî, *Şerhu'l-Lâmiyye*, 138-139; İbn Süde, *Tuhfe*, 2/71-72.

⁷⁶ Ebû Bekir İbn Âsım, *el-Âsımiyye*, 12.

alınan bu karar, mahkemede nihaî hüküm verilinceye kadar devam eder.⁷⁷

Bir kimsenin başkasının elinde bulunan bir mal hakkındaki ihtiyatî tedbir (i'tikâl) talebine icabet edilebilmesi için salt iddiasında bulunması yeterli değildir.⁷⁸ İddiasını, kesin olmayan ama hâkimde iddiasının doğruluğu hakkında zann-ı galip meydana getirecek (yaklaşık ispat seviyesinde) bir delille ispat etmesi gereklidir. Bunun yanı sıra davacının iddiasını kesin delille ispat etmesi ancak henüz davalının savunmasının alınmaması hâlinde de davalının savunmasına kadar tedbir kararı alınabilmektedir. Buna göre Mâlikî kaynaklarında sözü edilen ve ihtiyatî tedbir talebine icabet edilebilmesi için yeterli görülen başlıca deliller şunlardır: İki adil şahit, bir adil şahit, tezkiye edilmeyi bekleyen meçhul bir şahit, tezkiye edilmeyi bekleyen meçhul iki şahit veya zann-ı galip meydana getirecek karine (levs, lath).⁷⁹ Bunların yanında uygulamada (amel), akar dışında kalan mallarda salt iddia da ihtiyatî tedbir kararı için yeterli görülmüştür.⁸⁰

2.3. İhtiyatî Tedbirin Sebepleri ve Dava Konusuna Göre Uygulanması

Dava konusu hakkında ihtiyatî tedbirin nasıl uygulanacağı, davacının iddiasını desteklemek üzere getirdiği delilin kuvvetine ve dava konusuna göre değişiklik gösterir.

2.3.1. Davacının İki Adil Şahit Getirmesi Durumunda İhtiyatî Tedbir

Malî davalarda iki adil kimsenin şahitliği davacının iddiasını ispatlayan kesin bir delildir. Ancak dava sürecinin tamamlanabilmesi için davacının iddiasını kesin delille ispat etmesi yanında, davalının da aleyhindeki iddialara karşı savunma yapması gereklidir. Bu nedenle davacının iddiasını iki adil şahit getirerek kesin bir şekilde ispat etmesi hâlinde dava konusu mala, davalının savunması alınıncaya ve dava neticeleninceye kadar ihtiyatî tedbir konulabilmektedir.⁸¹ Davacı iddiasını kesin bir delille ispat etmiş olsa da davalı henüz savunma yapmadığından bu karar alınmakta ve mülkiyetin veya gelirin davacıya geçmesi şeklinde henüz bir hak doğmamaktadır.⁸² Davacının bu hakkı kazanması, davalının aleyhindeki iddiaları kabul

⁷⁷ Abdülkerîm Zeydân, *Nizâmü'l-kadâ fi'ş-şer'ati'l-İslâmiyye* (Amman: Müessesetü'r-Risâle, 1989), 144-145.

⁷⁸ Sahnûn, *el-Müdevvene*, 5/182-184; İbnü'l-Münâsîf, *Tenbîhü'l-hükkâm*, 210; İbn Ferhûn, *Tebziratü'l-hükkâm*, 1/210.

⁷⁹ Tüsûlî, *el-Behce*, 1/230. Ayrıca bk. Sahnûn, *el-Müdevvene*, 5/142, 195; İbn Ebû Zemenîn, *Müntehabü'l-ahkâm*, 14; Berâziî, *et-Tehzîb fi'htisâri'l-Müdevvene*, thk. Muhammed el-Emîn Veled Muhammed Sâlim eş-Şeyh (Dubai: Darü'l-Buhûs li'd-Dirâsâti'l-İslâmiyye ve l-hyâi't-Türâs, 1423/2002), 3/611-612; İbn Abdülber, *el-Kâfi*, 3/1201; İbnü'l-Münâsîf, *Tenbîhü'l-hükkâm*, 210; İbn Ferhûn, *Tebziratü'l-hükkâm*, 1/210; Tüsûlî, *el-Behce*, 1/236; İbn Süde, *Tuhfe*, 2/71-72.

⁸⁰ Tüsûlî, *el-Behce*, 1/230-231.

⁸¹ Sahnûn, *el-Müdevvene*, 5/183; İsâ b. Sehl, *Divânü'l-ahkâmi'l-kübrâ*, 1/134; İbn Rüşd, *el-Mukaddimât*, 2/509; Cezîrî, *el-Maksadü'l-mahmûd*, 469-470; Şehâbeddin Karâfi, *ez-Zahîre*, thk. Saîd A'râb-Muhammed Bû Hubze-Muhammed Haccî (Beyrut: Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, 1994), 9/50; Ebû Bekir İbn Âsım, *el-Âsımîyye*, 12; Ebû Yahyâ İbn Âsım, *Şerhu Tuhfeti'l-hükkâm*, 1/490; Meyyâre, *el-İtkân ve'l-ihkâm*, 1/125-126; Tüsûlî, *el-Behce*, 1/230; Muhammed İbn Ma'cûz, *Vesâilü'l-İsbât fi'l-fikhi'l-İslâmî* (b.y.: Matbaati'n-Necâhi'l-Cedîde (ed-Dârü'l-Beyzâ), 1404/1984), 232.

⁸² Ebû Yahyâ İbn Âsım, *Şerhu Tuhfeti'l-hükkâm*, 1/490-491; Meyyâre, *el-İtkân ve'l-ihkâm*, 1/125; Tüsûlî, *el-Behce*, 1/231.

etmesi veya kendisine tanınan süre zarfında hakkındaki iddiaları bertaraf edememesi durumlarında hâkimin lehine hükmetmesiyle mümkün olacaktır.⁸³

Burada ihtiyatî tedbir (tevkîf) kararı, diğer ihtiyatî tedbir sebeplerinden farklı olarak davalının talebi üzerine alınır.⁸⁴ Ancak davalıya, savunma yaparak aleyhindeki iddiayı çürütmeye imkân tanınması⁸⁵ ve uyuşmazlık konusunun tedbir altına alınmasının malın gerçek sahibi açısından doğuracağı zarar nedeniyle belirli bir süre verilmesi şarttır.⁸⁶ Zira süre vermeksizin kişiyi malında tasarruftan alıkoymak ona zarar vermektir.⁸⁷ Davalıya verilecek süre uyuşmazlık konusuna göre değişiklik göstermektedir. Bu süreyi belirlemek hâkime bırakılmıştır.⁸⁸

Davalı, hakkındaki iddiayı bertaraf ettikten sonra davacı savunma isterse, ona da imkân verilir. Bu durumda tercihe şayan olan görüşe göre, dava konusunun üzerindeki ihtiyatî tedbir (akl) kararı kaldırılır ve mal davalıya bırakılır. Bu konudaki diğer bir görüşe göre, ihtiyatî tedbir kararı davacı aciz kalıncaya kadar devam eder. Birinci görüşe göre davacı, şahitleri cerh eden bir şey getirirse yeniden ihtiyatî tedbir kararı alınır ve bu durum taraflardan birisi aciz kalıncaya kadar devam eder.⁸⁹

İki adil kimsenin şahitlik yapıp geriye sadece davalının savunmasının kalması durumunda ihtiyatî tedbir, dava konusuna göre farklı şekillerde olmaktadır:

Dava konusu kirada bulunmayan bir ev ise, hâkim, davalıya evi boşaltması için belirli bir süre verir ve bu sürenin sonunda ev kilitlenerek ihtiyatî tedbir (i'tikâl) altına alınır.⁹⁰ Bu süreyi hâkimin takdirine bırakanlar olduğu gibi, üç gün kadar bir süreyle sınırlandırılanlar da olmuştur.⁹¹ Eğer malı hakkında tedbir (ukle) kararı verilen kimse, taşınması zor olan şeyleri evinde bırakmak isterse bu isteğine icabet edilir.⁹² Dava konusu arazi ve benzeri ise, davalı, onda bir şey ekip dikmekten ve bina yapmaktan men edilir.⁹³

Ev, arazi ve benzeri akarlar hakkındaki bu hükümlere karşın İbnü'l-Kâsım *el-Müdevvene*'de, akarlara davalının zilyedinden çıkarılacak şekilde tedbir konulmasına (tevkîf) karşı çıkar. Ona göre bu şekilde ihtiyatî tedbir (vakf), ancak değişim geçiren ve yok olabilen şeylerde yani menkul mallarda geçerlidir. Yok olmayan ve değişim geçirmeyen akarlara, bu özellikleri taşıyan mallar gibi tedbir konulamaz.

⁸³ Ebû Yahyâ İbn Âsım, *Şerhu Tuhfeti'l-hükkâm*, 1/491.

⁸⁴ Ebû Bekir İbn Âsım, *el-Âsımıyye*, 12.

⁸⁵ İbn Ebû Zemenîn, *Müntehabü'l-ahkâm*, 14; İsbâ b. Sehl, *Dîvânü'l-ahkâmi'l-kübrâ*, 1/130; İbnü'l-Münâsîf, *Tenbîhü'l-hükkâm*, 211; İbn Ferhûn, *Tebziratü'l-hükkâm*, 1/211.

⁸⁶ Meyyâre, *el-İtkân ve'l-ihkâm*, 1/125.

⁸⁷ İbn Süde, *Tuhfe*, 2/72; Sanhâcî, *Mevâhibü'l-hallâk*, 2/72.

⁸⁸ Tüsûlî, *el-Behce*, 1/231-232.

⁸⁹ Tüsûlî, *el-Behce*, 1/232.

⁹⁰ İbn Ebû Zemenîn, *Müntehabü'l-ahkâm*, 14; Ebû Bekir İbn Âsım, *el-Âsımıyye*, 12; Ebû Yahyâ İbn Âsım, *Şerhu Tuhfeti'l-hükkâm*, 1/492.

⁹¹ İsbâ b. Sehl, *Dîvânü'l-ahkâmi'l-kübrâ*, 1/130-131; İbnü'l-Münâsîf, *Tenbîhü'l-hükkâm*, 211; İbn Ferhûn, *Tebziratü'l-hükkâm*, 1/211; Sanhâcî, *Mevâhibü'l-hallâk*, 2/75.

⁹² İbn Ferhûn, *Tebziratü'l-hükkâm*, 1/211.

⁹³ İbn Ebû Zemenîn, *Müntehabü'l-ahkâm*, 14; İsbâ b. Sehl, *Dîvânü'l-ahkâmi'l-kübrâ*, 1/130; İbnü'l-Münâsîf, *Tenbîhü'l-hükkâm*, 211; İbn Ferhûn, *Tebziratü'l-hükkâm*, 1/211; Ebû Yahyâ İbn Âsım, *Şerhu Tuhfeti'l-hükkâm*, 1/493; Kâfî, *İhkâmü'l-ahkâm*, 39.

Akarlarda tedbir, davalının akarı elinden çıkaracak ve üzerinde bina yapmak, mevcut binayı yıkmak gibi onda değişiklik yapacak şeyler yapmaktan men edilmesi şeklindedir.⁹⁴ Mâlikî mezhebinde birinci görüş sahih amel olarak kabul edilmiştir. İmam Mâlik'in *el-Muvatta*'daki ve İbnü'l-Kâsım'ın *el-Utbiyye*'deki görüşü de bu şekildedir.⁹⁵

Bu iki görüş yanında Sanhâcî'nin naklettiğine göre, onun zamanında uygulama (amel), evin tahliye edildikten sonra hak sahibi belli oluncaya kadar kiralınması ve elde edilen semene tedbir (tevkîf) konulması şeklindedir. Çünkü evi atıl bırakmak naslara aykırı olarak malı zayi etmektir. Ancak ihtiyatî tedbirin (haylûle) gayesi hâsıl olsun diye evi davanın tarafları kiralayamaz. Yine onun nakline göre arazi konusunda da amel, ev gibi hak sahibi belli oluncaya kadar kiralınması ve elde edilen semene tedbir konulması şeklindedir. Ona göre esasında davalı ister kendisi kullansın isterse kiraya vermiş olsun bütün gayrimenkullerde durum aynı şeklindedir. Ancak dava süreci uzasa bile ev ve arazinin kiraya verilemeyeceği ifade edilerek bu uygulamalara karşı çıkanlar olmuştur.⁹⁶

Dava konusu kirada olan bir yer ise, kira bedeli yediyemine bırakmak suretiyle tedbir (akl) altına alınır.⁹⁷ Dava konusu dükkân, fırın, değirmen, hamam, han ve benzeri gelir amaçlı ise, dava süresince bunların gelirlerine tedbir konulur.⁹⁸ Dava konusu kirada bulunmayan bir ev veya arazide hisse ise, ev veya arazinin tamamına, kirada ise kiranın tamamına tedbir (i'tikâl) konulur. Başka bir görüşe göre, kiranın dava konusu hisseye tekabül eden miktarına tedbir konulur, kalanı davalıya bırakılır.⁹⁹ Bu konuda mezhepte birinci görüş tercihe şayan bulunmuştur.¹⁰⁰ Bununla birlikte bir hissedeki çekişme nedeniyle malın tamamına tedbir konulması, davalının çekişme konusu olmayan malda tasarrufta bulunmasını engellemek ve davacı lehine ona zarar vermektir.¹⁰¹ Ayrıca malın tamamına tedbir konulmasının davacıya da bir faydası yoktur. İslâm hukukunun genel ilkeleri de bu itirazı haklı kılmaktadır.¹⁰² Dava konusunun ev, arazi ve benzerlerinde bir hisse olması hakkındaki diğer görüşe göre, dava konusunun tamamı kiralanır ve kiraya tedbir konulur. Burada da kiranın tamamına mı yoksa hisseye tekabül eden kadarına mı tedbir konulacağı tartışılmakla birlikte önceki meselede olduğu gibi kiranın tamamına tedbir konulması şeklindeki görüş tercih edilmiştir.¹⁰³

⁹⁴ Sahnûn, *el-Müdevvene*, 5/183; Muhammed b. Ahmed ed-Desûkî, *Hâşiye ale's-Şerhi'l-kebir* (Derdîr'in eş-Şerhu'l-kebir adlı eserinin altında), nşr. Kemâlüddîn Abdurrahmân Kârî (Sayda/Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye, 1427/2006), 2/1416; Tüsûlî, *el-Behce*, 1/232-233.

⁹⁵ Desûkî, *Hâşiye*, 2/1416; Tüsûlî, *el-Behce*, 1/232-233.

⁹⁶ Sanhâcî, *Mevâhibü'l-hallâk*, 2/75.

⁹⁷ Cezîrî, *el-Maksadü'l-mahmûd*, 470.

⁹⁸ İbn Ebû Zemenîn, *Müntehabü'l-ahkâm*, 14; İsâ b. Sehl, *Dîvânü'l-ahkâmi'l-kübrâ*, 1/130; İbnü'l-Münâsîf, *Tenbîhü'l-hükkâm*, 211; İbn Ferhûn, *Tebziratü'l-hükkâm*, 1/211; Ebû Yahyâ İbn Âsım, *Şerhu Tuhfetü'l-hükkâm*, 1/492-493.

⁹⁹ İsâ b. Sehl, *Dîvânü'l-ahkâmi'l-kübrâ*, 1/130; İbnü'l-Münâsîf, *Tenbîhü'l-hükkâm*, 211; İbn Ferhûn, *Tebziratü'l-hükkâm*, 1/211.

¹⁰⁰ İsâ b. Sehl, *Dîvânü'l-ahkâmi'l-kübrâ*, 1/130; İbn Ferhûn, *Tebziratü'l-hükkâm*, 1/211.

¹⁰¹ Tüsûlî, *el-Behce*, 1/233; Kâfî, *İhkâmü'l-ahkâm*, 39.

¹⁰² Tüsûlî, *el-Behce*, 1/233-234.

¹⁰³ Ebû Bekir İbn Âsım, *el-Âsımiyye*, 12; Kâfî, *İhkâmü'l-ahkâm*, 39.

Akar dışında kalan mallar, hayvanlar, hububat ve hemen bozulmayan meyveler, dava neticeleninceye kadar yediemine bırakılmak suretiyle tedbir altına alınır.¹⁰⁴ Bu görüşe karşın çağdaş İslâm hukukçularından Abdülkerîm Zeydân (ö. 2014), hemen bozulmayan eşya ve diğer menkul mallar hususunda doğru olanının dava neticeleninceye kadar davalının elinde kalması şeklinde olduğu kanaatinde. Ancak davalıya onları telef edecek ve zilyedinden çıkaracak tasarrufta bulunmasının câiz olmadığı söylenmelidir. Ona göre hâkimin bu malları yediemine bırakması da câizdir.¹⁰⁵

Dava sürecinin tamamlanmasından önce¹⁰⁶ bozulmasından endişe edilen yaş meyve ve sebze gibi mallar satılır ve elde edilen semen yediemine bırakılır.¹⁰⁷ Dava süreci bitmeden bozulmaları korkusu yoksa satılmayıp kendilerine tedbir konulur.¹⁰⁸

Adil iki kimsenin şahitlik yapması hâlinde dava konusu malın geliri ile zarar ve ziyana uğraması durumunda tazmin sorumluluğunun kime ait olduğu hususu da tartışılmıştır. Bir görüşe göre her ikisi de davacıya aittir.¹⁰⁹ Zira İmam Mâlik *el-Muvatta'*'da, satım akdinde akit konusunun zarar ve ziyanından satın alanın sorumlu olacağına dayanarak, araziden elde edilen gelirin hak sabit oluncaya kadar satın alana ait olacağını belirtmektedir. Bu hükmün zahiri bu görüşe delil teşkil etmektedir.¹¹⁰ Bu konudaki diğer bir görüşe göre, lehine hükmedilmediği sürece geliri de zarar ve ziyan durumunda tazmin sorumluluğu da davacıya ait değildir.¹¹¹ Bu görüş İmam Mâlik'in *el-Müdevvene'*deki bir görüşüne dayanmaktadır. Bu görüşe göre, dava konusu ev, arazi, ağaç veya geliri olan bir şey ise, gelirleri, hak talep eden lehine hükmedilinceye kadar malı elinde bulundurana aittir. Zira mal helak olsaydı tazmini ondan istenecekti.¹¹²

Tedbir altına alınan hayvanın bakım gideri ve gelirinin kime ait olacağı ve bu süre içinde helak olması hâlinde kimin zararına helak olmuş olacağı da tartışılmıştır.¹¹³ *el-Müdevvene'*de ifade edildiğine göre ihtiyatî tedbir konulan hayvanın bakım giderleri dava sonucunda lehine hükmedilen üzerinedir. Geliri ise hayvanı elinde bulundurana aittir. Zira helak olsaydı zarar ve ziyanından o sorumlu olacaktı.¹¹⁴ *el-Utbiyye'*de İmam Mâlik'ten nakledilen diğer görüşe göre, geliri de bakım masrafları da hak iddia edene aittir. Zira tedbir sırasında helak olup sonra hak iddia eden lehine sabit olsaydı zarar onun hanesine yazılacaktı.¹¹⁵ İbnü'l-Kâsım'ın *el-Utbiyye'*de nakledilen görüşüne göre, bu süre zarfında bakım giderleri iki taraf arasında ortaktır.

¹⁰⁴ Meyyâre, *el-İtkân ve'l-ihkâm*, 1/126; Tüsûlî, *el-Behce*, 1/230, 234.

¹⁰⁵ Zeydân, *Nizâmü'l-kadâ*, 146.

¹⁰⁶ İbn Rahhâl, *Hâşiye*, 1/124.

¹⁰⁷ İbnü'l-Hâcib, *Câmiu'l-ümmehât*, thk. Abdurrahmân el-Ahdar el-Ahdarî (Dımaşk: el-Yemâme li't-Tibâa ve'n-Neşr ve't-Tevzî', 1419/1998), 475; Tüsûlî, *el-Behce*, 1/230; Kâfi, *İhkâmü'l-ahkâm*, 39.

¹⁰⁸ İbn Rahhâl, *Hâşiye*, 1/124; Tüsûlî, *el-Behce*, 1/237.

¹⁰⁹ İbn Abdürrefî, *Muinü'l-hükkâm*, 2/ 623.

¹¹⁰ İsbâ b. Sehl, *Divânü'l-ahkâmî'l-kübrâ*, 1/135; Cündî, *et-Tavzîh*, 7/528.

¹¹¹ İbn Rüşd, *el-Mukaddimât*, 2/509.

¹¹² Sahnûn, *el-Müdevvene*, 5/183.

¹¹³ İbnü'l-Münâsif, *Tenbihü'l-hükkâm*, 215; İbn Ferhûn, *Tebsiratü'l-hükkâm*, 1/213.

¹¹⁴ İbnü'l-Münâsif, *Tenbihü'l-hükkâm*, 215; İbn Ferhûn, *Tebsiratü'l-hükkâm*, 1/213.

¹¹⁵ Ebü'l-Hasen el-Lahmî, *et-Tebsıra*, thk. Ahmed Abdülkerîm Necib (Beyrut: Dârü İbn Hazm, 1433/2012), 11/5487; İbnü'l-Münâsif, *Tenbihü'l-hükkâm*, 215; İbn Ferhûn, *Tebsiratü'l-hükkâm*, 1/213.

Dava sonucunda lehine hükmedilen diğerine rücu eder.¹¹⁶ Dava konusu, hurma ve zeytin gibi semeresi olan bir şeyin ağacı ise ve semere iddia zamanında olgunlaşmışsa, semere ağaçtan ayrılmadığı sürece hak iddia edenindir. Ancak kendisinden hak talebinde bulunduğu kişiye bakım masraflarını ödemelidir.¹¹⁷

2.3.2. Davacının Tek Bir Adil Şahit Getirmesi Durumunda İhtiyatî Tedbir

Davacının tek bir adil şahit getirmesi hâlinde tedbir kararı iki nedenle alınır: a. Davalının bu adil şahidin söylediklerine karşı savunma yapması için alınır. Bu hüküm, hâkimin şahit ve yemin ile hükmeden bir hâkim olması ve davacının da başka bir şahit getirmeyip mevcut şahidin şahitliği yanında yemin etmek istemesi hâlinde söz konusudur. b. Davacının ikinci şahit getirmesi için alınır. Davacının ikinci şahit getirmesi, ya başka bir şahit getirmek istemesi hâlinde mevcut şahit ile birlikte yemin etmekten kaçınması veyahut hâkimin şahit ile birlikte yemin ile hükmeden bir hâkim olmaması durumunda istenir. Bu durumda tedbir kararı, davalının iki şahidin de getirdiklerine karşı savunması yapmasına kadar devam eder.¹¹⁸

Davacıya, tek bir adil şahit getirmesi durumunda iddiasını ispat etmesi yani delilini tamamlaması için süre verilir.¹¹⁹ Kendisine tanınan sürede delilini tamamlamaz ve hâkim de şahit ve yemin ile hükmetmeyen bir hâkimse, davalı, davacının iddia ettiği şeyin hak olduğunu bilmediğine dair yemin eder ve yemini neticesinde ihtiyatî tedbir (i'tikâl) kararı kaldırılır.¹²⁰ Davacının şahitle birlikte yemin etmek istememesi ve başka bir şahit getirememesi hâlinde de hüküm aynıdır.¹²¹ Hâkim şahit ve yemin ile hükmeden bir hâkimse, davacının ikinci şahit getirmesi istenir. Kendisine tanınan sürede onu getirmezse, şahidin şahitliği yanında yemin ettiği takdirde lehine hükmedilir.¹²²

Tek bir adil şahidin bulunması hâlinde alınan ihtiyatî tedbir (ukle) kararının neticeleri şunlardır:

Dava konusunun akar olması ve tek bir adil şahidin bulunması durumunda ne tür bir ihtiyatî tedbir konulacağı hususunda ihtilaf edilmiştir:¹²³ İbn Ziyâd (ö. 183/799) ve Sahnûn'a¹²⁴ (ö. 240/854) göre tek bir adil şahidin bulunması, iki adil şahidin varlığında olduğu gibi akara davalının zilyedinden çıkarılacak şekilde ihtiyatî tedbir konulmasının gerekli olması için yeterlidir.¹²⁵ Bu görüşe göre iki adil şahidin varlığında olduğu gibi tek bir adil şahidin varlığında da dava konusu ev ise

¹¹⁶ Lahmî, *et-Tebşıra*, 11/5487.

¹¹⁷ İbnü'l-Münâsîf, *Tenbihü'l-hükkâm*, 211; İbn Ferhûn, *Tebşiratü'l-hükkâm*, 1/212.

¹¹⁸ Meyyâre, *el-İtkân ve'l-ihkâm*, 1/126; Tüsûlî, *el-Behce*, 1/230, 234; İbn Ma'cûz, *Vesâilü'l-isbât*, 232-233.

¹¹⁹ İsâ b. Sehl, *Dîvânü'l-ahkâmi'l-kübrâ*, 1/131; İbn Süde, *Tuhfe*, 2/72; Sanhâcî, *Mevâhibü'l-hallâk*, 2/72.

¹²⁰ İbn Abdülber, *el-Kâfi*, 3/1199-1200; İsâ b. Sehl, *Dîvânü'l-ahkâmi'l-kübrâ*, 1/131.

¹²¹ İbnü'l-Hâcib, *Câmiu'l-ümme'hât*, 475; Cündî, *el-Muhtasar*, 265; Cündî, *et-Tavzîh*, 7/528-529; Demîrî, *ed-Dürer*, 5/2189; Hattâb, *Mevâhibü'l-celîl li-şerhi Muhtasarı Halîl*, thk. Zekeriyâ Umeyrât (Riyad: Dârü Âlemi'l-Kütüb, 1423/2003), 8/215.

¹²² İbn Abdülber, *el-Kâfi*, 3/1199-1200; İsâ b. Sehl, *Dîvânü'l-ahkâmi'l-kübrâ*, 1/131-132.

¹²³ İsâ b. Sehl, *Dîvânü'l-ahkâmi'l-kübrâ*, 1/131.

¹²⁴ İbn Abdürrefî, *Muînü'l-hükkâm*, 2/622; İbn Ferhûn, *Tebşiratü'l-hükkâm*, 1/211; Ebû Yahyâ İbn Âsım, *Şerhu Tuhfeti'l-hükkâm*, 1/495.

¹²⁵ İsâ b. Sehl, *Dîvânü'l-ahkâmi'l-kübrâ*, 1/131; İbn Rüşd, *el-Beyân ve't-tahsîl*, thk. Muhammed Haccî vd. (Beyrut: Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, 1404/1984-1408/1988), 11/143; Meyyâre, *el-İtkân ve'l-ihkâm*, 1/127.

kilitlenir, arazi ise ekim dikimden men edilir.¹²⁶

İmam Mâlik'in *el-Muvatta'*da, İbnü'l-Kâsım'ın *el-Utbiyye'*deki görüşüne,¹²⁷ İbn Lübâbe (ö. 330/942) ve İbnü'l-Attâr¹²⁸ (ö. 399/1008) gibi âlimlere göre akarlarda (akar ev ise kitleme, arazi ise ekim dikimden men etme şeklindeki) ihtiyatî tedbir (ukle) ancak iki şahitle gerekli olur.¹²⁹ Mezhepte sahih kabul edilen görüş budur. Bu görüşe göre, tek bir adil şahidin veya tezkiyesi beklenen bir şahidin varlığı hâlinde¹³⁰, dava konusu davalının oturduğu ev, ekip biçtiği arazi ve benzeri bir akar ise elinden çıkmaz.¹³¹ Ancak onu elinden çıkaracak veya mevcut durumunu değiştirecek tasarruflardan men edilir. Onu elinden çıkaracak türden tasarruflar, satım ve hibe gibi tasarruflar, mevcut hâlini değiştirecek olanlar ise, mal üzerindeki zilyetliği kalkmadan akarın üzerinde bina yapmak, mevcut binayı yıkmak gibi tasarruflardır.¹³² Bunlardan birisini yapması hâlinde tasarrufu nâfiz olmaz.¹³³

Tek bir adil şahidin varlığı hâlinde, akarda tam manasıyla ihtiyatî tedbirin (ukle) gerekli olduğunu söyleyenler İbnü'l-Kâsım'ın zeytin meselesindeki görüşüne dayanmışlardır.¹³⁴ Bu görüşe göre bir zeytin ağacı ve semeresinde hak iddia eden kimse, delil olarak tek bir adil şahit getirirse bakılır: Hâkim şahit ve yemin ile hükmediyorsa, davacıdan yemin etmesini ister, yemin ettiği takdirde dava konusunu ona verir. Hâkim şahit ile birlikte yemini kabul etmiyorsa, davacı başka bir şahit daha getirinceye kadar, zeytinin semeresini satmak veya sıkmak üzere bir vekil tayin eder, o da elde ettiği şeyi alkoyar. Davacı başka bir şahit daha getirdiğinde onları alır. Aksi hâlde davalı, davacının iddia ettiği şeyin hak olduğunu bilmediğine dair yemin eder ve mal kendisine verilir. Yeminden kaçarsa davacı yemin eder ve onu alır.¹³⁵

Akarlarda tam manasıyla ihtiyatî tedbirin (ukle) iki şahidin varlığı hâlinde gerekli olduğunu söyleyenlerin delili, gelirin ancak tazmin yükümlülüğü karşılığında olmasıdır. Buna göre gelir de tazmin yükümlülüğü de aleyhinde hüküm verilinceye kadar davalıya aittir. Gelirin davalıya ait olması için tazmin yükümlülüğünün de ona ait olması gerekir. Tazmin yükümlülüğünün ona ait olması ise, ancak iki adil şahidin varlığı ve akarın sınırlarını belirlemeleri ile olur.¹³⁶

Adil bir şahidin mevcut olması hâlinde, ihtiyatî tedbir altına alınan (mevkûf) gayrimenkulden elde edilen kira, kuru meyve ve benzeri bozulmayan türden gelirler alıkonulur (vakf).¹³⁷ Çekişme gayrimenkulün bir hissesinde ise, bu gelirlerin hisseye

¹²⁶ İsâ b. Sehl, *Dîvânü'l-ahkâmi'l-kübrâ*, 1/131.

¹²⁷ Desûkî, *Hâşiye*, 2/1416; Tüsûlî, *el-Behce*, 1/232-233.

¹²⁸ İbnü'l-Attâr, *el-Vesâik*, 509.

¹²⁹ İbnü'l-Attâr, *el-Vesâik*, 509; İsâ b. Sehl, *Dîvânü'l-ahkâmi'l-kübrâ*, 1/132; Cündî, *et-Tavzîh*, 7/527.

¹³⁰ Desûkî, *Hâşiye*, 2/1416; Tüsûlî, *el-Behce*, 1/232-233.

¹³¹ İbnü'l-Attâr, *el-Vesâik*, 509; İsâ b. Sehl, *Dîvânü'l-ahkâmi'l-kübrâ*, 1/134; İbn Abdürrefi, *Muînü'l-hükkâm*, 2/622; Meyyâre, *el-İtkân ve'l-ihkâm*, 1/125; Tüsûlî, *el-Behce*, 1/234; Kâfi, *İhkâmü'l-ahkâm*, 39-40.

¹³² İbnü'l-Münâsîf, *Tenbihü'l-hükkâm*, 210; İbn Ferhûn, *Tebîrâtü'l-hükkâm*, 1/210-211.

¹³³ İsâ b. Sehl, *Dîvânü'l-ahkâmi'l-kübrâ*, 1/134.

¹³⁴ İsâ b. Sehl, *Dîvânü'l-ahkâmi'l-kübrâ*, 1/134.

¹³⁵ İbn Ebû Zemenîn, *Müntehabü'l-ahkâm*, 14; İsâ b. Sehl, *Dîvânü'l-ahkâmi'l-kübrâ*, 1/133-134; İbn Rüşd, *el-Beyân ve't-tahsîl*, 14/149-150.

¹³⁶ İsâ b. Sehl, *Dîvânü'l-ahkâmi'l-kübrâ*, 1/134-135.

¹³⁷ Ebû Bekir İbn Âsım, *el-Âsimiyye*, 12; Tüsûlî, *el-Behce*, 1/234.

tekabül eden miktarı kadarına el konulur.¹³⁸ Dava konusu hayvan, elbise ve kap gibi hemen bozulmayan türden bir şey ise yediemine bırakılmak suretiyle tedbir altına alınır.¹³⁹

Dava konusu yaş meyve ve et gibi hemen bozulan bir şey olursa hüküm şudur: Davacı başka bir şahit daha getirebileceğini söyleyerek getirmiş olduğu adil şahit ile birlikte yemin etmekten kaçarsa, hâkim, ikinci şahidini getirmesi için dava konusu malı bozulmayacak kadar bir süre koruma altına alır (vakf). Süre sonunda kendisine hak kazandıracak bir şey getirmezse mal davalıya bırakılır.¹⁴⁰ Başka bir şahit bulabileceğini, bulamadığı takdirde yemin edeceğini söylerse de hüküm aynıdır. Her iki durumda da delil getirmeden önce malın bozulma ihtimali varsa mal satılır ve semine tedbir konulur.¹⁴¹ İkinci şahit getireceğini söyleyerek birinci şahidin yanında yemin etmekten kaçması durumunda, diğer bir görüşe göre hâkim, bozulmasından korkması durumunda malı davalıya teslim eder. Çünkü o, şahidiyle birlikte yemin etmek suretiyle hakkını ispata kadir olmasına rağmen kendi tercihiyle terk etmiştir.¹⁴² Tek bir adil şahidin varlığı hâlinde dava konusunun geliri ve tazmin yükümlülüğü, bir görüşe göre davacıya aittir.¹⁴³

2.3.3. Davacının Tezkiyesi Beklenen Bir Şahit Getirmesi Durumunda İhtiyatî Tedbir

Davacı, tezkiyesi beklenen meçhul bir şahit getirirse, şahidin tezkiyesi ve tezkiye sonrası davalının savunmasını almak üzere dava konusuna ihtiyatî tedbir konulur (tevkîf).¹⁴⁴

Esasında adil olup olmadıkları belli olmayan kimselerin tezkiye edilmeden önce yaptıkları şahitlik geçerli değildir. Ancak bu tür şahitlik bazı durumlarda iddianın doğruluğuna yönelik bir şüpheye yol açar. Dava konusuna tedbir konulmasını gerektirecek bir kanaate yol açması da bunlar arasındadır.¹⁴⁵

Tezkiyesi beklenen tek bir şahitle ihtiyatî tedbir (vakf) hususunda ihtilaf edilmiştir. İbn Rüşd ve İbnü'l-Hâcib'in (ö. 646/1249) de içlerinde yer aldığı bir kısım fakih onunla ihtiyatî tedbire (vakf) hükmedilebileceği kanaatindedir.¹⁴⁶ İsa b. Sehl (ö. 486/1093) ve İbn Abdüsselâm el-Hevârî (ö. 749/1348) gibi fakihler ise, buna karşı çıkmışlardır.¹⁴⁷ Tezkiyesi beklenen tek bir şahitle ihtiyatî tedbir kararı alınabileceğini söyleyenler, muhtemelen davacının onu tezkiye edeceğini söylemesine, diğerleri ise tezkiye edeceğini söylememesine dayanmışlardır.¹⁴⁸

¹³⁸ Ebû Bekir İbn Âsım, *el-Âsımiyye*, 12; Tüsûlî, *el-Behce*, 1/234; Kâfi, *İhkâmü'l-ahkâm*, 39-40.

¹³⁹ İbn Abdülber, *el-Kâfi*, 3/1199-1200.

¹⁴⁰ Sahnûn, *el-Müdevvene*, 5/184; İbn Ebû Zemenîn, *Müntehabü'l-ahkâm*, 15-16; Berâziî, *et-Tehzîb*, 3/603; İbnü'l-Münâsîf, *Tenbîhü'l-hükkâm*, 216; İbn Ferhûn, *Tebseratü'l-hükkâm*, 1/214.

¹⁴¹ Kâdî İyâz, *en-Tenbîhât*, 4/2189; İbn Rahhâl, *Hâşiye*, 1/124.

¹⁴² Hattâb, *Mevâhibü'l-celîl*, 8/216.

¹⁴³ İbn Rüşd, *el-Mukaddimât*, 2/510.

¹⁴⁴ Tüsûlî, *el-Behce*, 1/230.

¹⁴⁵ İbn Rüşd, *el-Mukaddimât*, 2/287; Karâfi, *ez-Zahîre*, 10/203.

¹⁴⁶ İbnü'l-Hâcib, *Câmiu'l-ümmehât*, 475; Cündî, *et-Tavzîh*, 7/527; Tüsûlî, *el-Behce*, 1/230.

¹⁴⁷ İbn Abdüsselâm el-Hevârî, *Tenbîhü't-tâlib li-fehmi elfâzi Câmiu'l-ümmehât li'bni'l-Hâcib*, thk. İntisâr el-Mehdî et-Tivmî (Beyrut: Dârü İbn Hazm, 1440/2018), 13/290; İbn Rahhâl, *Hâşiye*, 1/124.

¹⁴⁸ İbn Rahhâl, *Hâşiye*, 1/124.

Meçhul tek bir şahitle ihtiyatî tedbiri (vakf) kabul eden İbn Rüşd ve İbnü'l-Hâcib'e göre hüküm, tek bir adil şahitle tedbirin hükmü gibidir. Ancak bu nitelikteki bir şahidin şahitliği yanında davacının yemini ile hüküm verilememesi noktasında birbirlerinden ayrılırlar.¹⁴⁹ Bu görüşe göre tezkiyesi beklenen tek bir şahit getiren kimsenin şahidini tezkiye edeceğini söylemesi hâlinde dava konusu akar, satım ve benzerinden men edilmek suretiyle tedbir altına alınır. Diğer mal ve hayvanların ise, bizzat kendilerine tedbir konulur.¹⁵⁰ Dava konusu bozulan cinsten bir şey ise, bozulmadan önce hükmün verilebilmesi için gerekli olan tadil ve savunmanın gerçekleşeceği umuluyorsa tedbir malın kendisine konulur. Satılıp semenine tedbir konulmaz.¹⁵¹ Bozulma ihtimali varsa, adil bir şahidin varlığında olduğu gibi bozulan şey satılır ve semenine tedbir konulur.¹⁵² Davacı şahidini tezkiye edeceğini söylemezse, getirdiği şahide itibar edilmez ve bu şahit ile dava konusu hakkında ihtiyatî tedbir kararı alınamaz.¹⁵³

2.3.4. Davacının Tezkiyesi Beklenen İki Şahit Getirmesi Durumunda İhtiyatî Tedbir

Davacının tezkiyesi beklenen iki meçhul şahit getirmesi durumunda tedbir (tevkîf) kararı da, bir öncekinde olduğu gibi şahitlerin tezkiye edilmeleri ve sonrasında davalının savunması için alınır.¹⁵⁴ Tezkiyesi istenen bir veya iki şahidin bulunması hâlinde ihtiyatî tedbir kararı, tadil tamamlanıncaya ve akabinde davalının savunmasına kadar devam eder.¹⁵⁵

İbn Arafe'nin (ö. 803/1401) de içlerinde yer aldığı bir grup fakihe göre, tezkiyesi beklenen tek bir şahit gibi bu da ihtiyatî tedbir hususunda tek bir adil şahit gibidir. Burada da şahitlere itibar edilebilmesi için davacının şahitlerini tezkiye edeceğini söylemesi gereklidir. Aksi hâlde şahitlere itibar edilmez.¹⁵⁶

Buna göre dava konusu akar ise, akarda yeni bir şey yapmaktan, mevcut bir yapıyı yıkmaktan ve bina yapmaktan men edilir.¹⁵⁷ Gayrimenkullerin ve ağaçların bozulmayacak türden olan gelirleri¹⁵⁸ ile hayvan ve mallara, şahitlerin tadili tamamlanıncaya ve akabinde davalının savunmasına kadar yediemine bırakmak suretiyle ihtiyatî tedbir konulur.¹⁵⁹ Dava konusunun hemen bozulan cinsten bir mal olması hâlinde, hükmün tamamlanması için zorunlu olan şahitlerin tezkiyesi ve davalının savunması gibi hususların malın bozulmasından önce tamamlanacağı bekleniyorsa malın bizzat kendisine tedbir konur.¹⁶⁰ Aksi hâlde hâkim emin bir kimseye satmasını

¹⁴⁹ Tüsûlî, *el-Behce*, 1/230.

¹⁵⁰ İbn Rahhâl, *Hâşiye*, 1/124.

¹⁵¹ Tüsûlî, *el-Behce*, 1/237.

¹⁵² İbn Rahhâl, *Hâşiye*, 1/124.

¹⁵³ İbn Rahhâl, *Hâşiye*, 1/124.

¹⁵⁴ Tüsûlî, *el-Behce*, 1/230.

¹⁵⁵ Meyyâre, *el-İtkân ve'l-ihkâm*, 1/127; Tüsûlî, *el-Behce*, 1/235-236.

¹⁵⁶ İbn Rahhâl, *Hâşiye*, 1/124.

¹⁵⁷ İbn Şâs, *İkdü'l-cevâhir*, 3/154.

¹⁵⁸ Meyyâre, *el-İtkân ve'l-ihkâm*, 1/127; Tüsûlî, *el-Behce*, 1/235-236.

¹⁵⁹ İbn Şâs, *İkdü'l-cevâhir*, 3/154; Tüsûlî, *el-Behce*, 1/236.

¹⁶⁰ Meyyâre, *el-İtkân ve'l-ihkâm*, 1/128.

ve elde edilen semene el konulmasını emreder.¹⁶¹

Dava konusunun hemen bozulan cinsten bir şey olması durumunda, tek bir adil şahit getiren davacının ikinci şahit getirmemesi ve hiçbir şekilde şahidinin yanında yemin etmeyeceğini söylemesi hâlinde mal davalıya bırakılırken, diğer durumlarda satılarak elde edilen semene tedbir konulur. Davacının tezkiyesi beklenen iki meçhul şahit getirmesi hâlinde ise, bozulan şey herhangi bir kayda bağlı olmasızın her durumda satılır.¹⁶²

Davacı hemen bozulan türden bir malı beyan ettiği bir semenle malikinden aldığı iddia eder ve iddiasını tezkiyeleri beklenen iki şahit ile ispat etmek isterse, söz konusu mal, dava tamamlanmadan bozulmasından korkulması hâlinde satılır. Davacının delil tezkiye edildiğinde şahidin beyan ettiği semeni ödemesi gerekir. Ancak eline geçecek semen, satın aldığı semenden ister az ister çok olsun hâkimin hükmü neticesinde yapılan satıştan ele geçen semen olacaktır.¹⁶³

2.3.5. Davacının Galip Zan Meydana Getirecek Bir Karine Getirmesi Durumunda İhtiyatî Tedbir

Davacı, iddiasını desteklemek üzere iddiasının doğruluğu hakkında zann-ı galip meydana getirecek bir karine (lath, levs) de getirebilir. Davacı delil olarak getirdiği karineyi iki şekilde sunabilir: a. Başkasının elinde gördüğü bir malın kendisine ait olduğunu iddia edip bu türden bir mal aradığına dair şahit (beyyine) getirmesi ve bu malın ona ait olduğu hususunda şahitlik edecek yakın mesafede hazır şahidinin bulunduğunu iddia etmesi. b. Malının kaybolduğuna dair semâ delili¹⁶⁴ getirmesi ve bu malın kendisine ait olduğu hususunda şahitlik edecek yakın mesafede hazır şahidinin bulunduğunu iddia etmesi.¹⁶⁵ Burada yer alan yakın mesafede bulunan hazır şahit (beyyine) iddiasını müstakil olarak değerlendirerek sayılanları üçe çıkarırlar da olmuştur. Buna göre zann-ı galip doğuran karine, şu üç şekilden birisi ile olur: a. Bir kimsenin başkasının elinde gördüğü bir malın kendisine ait olduğunu iddia edip bu türden bir malını aradığına dair şahit getirmesi. b. Bir malının kaybolduğunu iddia edip iddiasını destekleyen bir semâ delili getirmesi. c. İddiasını destekleyici olarak yakın mesafede hazır şahidinin bulunduğunu iddia etmesi.¹⁶⁶ Sözü edilen yakın mesafede bulunan hazır şahitten kasıt, davanın görüldüğü şehirde veya o şehre üç gün kadar uzakta bulunan şahitlerdir.¹⁶⁷

Söz konusu karineyi iki şekilde ele alan görüşe göre, her iki durumda da davacının ihtiyatî tedbir (tevkîf) talebine icabet edilir ve hazır olduğunu iddia ettiği

¹⁶¹ Sahnûn, *el-Müdevvene*, 5/184; İbn Ebû Zemenîn, *Müntehabü'l-ahkâm*, 15-16; Berâziî, *et-Tehzîb*, 3/603; İbnü'l-Münâsîf, *Tenbihü'l-hükkâm*, 216; İbn Ferhûn, *Tebziratü'l-hükkâm*, 1/214.

¹⁶² Tüsûlî, *el-Behce*, 1/230-231.

¹⁶³ Sahnûn, *el-Müdevvene*, 5/184; Berâziî, *et-Tehzîb*, 3/603-604; İbnü'l-Münâsîf, *Tenbihü'l-hükkâm*, 216; İbn Ferhûn, *Tebziratü'l-hükkâm*, 1/214.

¹⁶⁴ "Şehâdet bi't-tesâmû' olarak da ifade edilen bu şahitlik, bir kimsenin insanlardan işittiği bir hadise hakkında mahkemede şahitlik yapmasıdır. Meselâ, bir yerin vakıf malı olup olmadığına dair bir davada, güvenilir insanlardan bu yerin vakıf malı olduğunu işittiğini ifade etmek suretiyle yaptığı şahitlik bu türden bir şahitliktir (Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve İstilahât-ı Fıkhiyye Kâmusu* (İstanbul: Bilmen Basım ve Yayınevi, ts.), 8/119).

¹⁶⁵ Ebû Bekir İbn Âsım, *el-Âsımiyye*, 12; Meyyâre, *el-İtkân ve'l-ihkâm*, 1/129; Kâfi, *İhkâmü'l-ahkâm*, 40-41.

¹⁶⁶ Meyyâre, *el-İtkân ve'l-ihkâm*, 1/130-131.

¹⁶⁷ Sahnûn, *el-Müdevvene*, 5/182.

şahidini getirmesi için beş gün veya en fazla bir ya da iki gün daha süre verilir.¹⁶⁸ Bu şekilde gün sınırlaması Sahnûn'un görüşüdür. İbnü'l-Kâsım bu süreyi belirlemeyi hâkimin takdirine bırakmıştır.¹⁶⁹ Belirlenen süre zarfında şahidini getirmemezse mal davalıya bırakılır.¹⁷⁰ Davacının iddia ettiği şahitler mahkemeden uzakta ise, davalı davacının onda hakkı bulunmadığına dair yemin eder ve mal kendisine bırakılır.¹⁷¹

Bu husustaki hüküm, tek bir şahit getiren kimsenin başka bir şahidi daha bulunduğunu söyleyerek yemin etmekten kaçınması durumu ile aynıdır.¹⁷² Ancak Tüsûlî'nin ifade ettiğine göre bu şekildeki bir karine ile akarlar ihtiyatî tedbir konulamaz.¹⁷³ Dava konusu hemen bozulmayan türden bir mal ise, yediemine bırakılır.¹⁷⁴ Hemen bozulan bir malın dava sürecinin sonuna kadar bozulmayacağı öngörülüyorsa malın kendisi tedbir altına alınır.¹⁷⁵ Aksi hâlde davalı yemin eder ve mal kendisine bırakılır.¹⁷⁶

2.3.6. Davacının Salt İddiada Bulunması Durumunda İhtiyatî Tedbir

İbn Ferhûn'un (ö. 799/1397) ifadesine göre, davacının salt iddiada bulunması hâlinde bir kimsenin herhangi bir malına tedbir konulamaz. İddiasını kesin olmasa bile zann-ı galip meydana getirecek bir delille desteklemesi gerekir.¹⁷⁷ Buna karşın Tüsûlî, aslında salt iddia ile ihtiyatî tedbir konulamayacağını, ancak uygulamanın (amelin) akar dışında kalan şeylere salt iddia ile tedbir konulması şeklinde olduğunu ifade etmiştir.¹⁷⁸ Sanhâcî bu hususta şu açıklamaları yapar: Akarı elinde bulunduran ister kendisi kullansın isterse kiraya vermiş olsun akarlarda salt iddia ile mutlak olarak ihtiyatî tedbir yoktur. Akarlar dışında kalan şeylerde ise, davacının iddia ettiği şahitlerin uzaklığı ya da yakınlığına bakılır. Şahitler uzakta ise tedbir konulamaz; yakında ise bir ilâ yedi gün arası tedbir konulur. Ancak gerek akarlar gerekse diğerleri hakkında verilen söz konusu hüküm, davalının dava konusunu elden çıkarma ihtimalinin ve fitne korkusunun olmadığı durumlar hakkında geçerlidir. Bu durumlar söz konusu olursa davacının salt iddiası ile akarlar da dâhil tüm mallar hakkında ihtiyatî tedbir kararı alınabilir.¹⁷⁹

İbn Abdülber (ö. 463/1071), davacının henüz şahit getirmemiş olup şahidinin yakında olduğunu iddia etmesi hâlinde tedbir kararı alınabileceğini şu açıklamalarıyla ifade etmektedir: Bir adamın elindeki bir binekte hak iddia eden kimse, yakın

¹⁶⁸ Sahnûn, *el-Müdevvene*, 5/182; Muhammed b. Hâris el-Huşenî, *Usûlü'l-füyâ fi'l-fikh alâ mezhebi'l-İmâm Mâlik*, thk. eş-Şeyh Muhammed el-Mecdûb-Muhammed Ebü'l-Ecfân-Osmân Bittîh (Tunus: ed-Dârü'l-Arabiyye li'l-Kitâb, 1985), 326; Ebü Bekir İbn Âsım, *el-Âsımiyye*, 12; Meyyâre, *el-İtkân ve'l-ihkâm*, 1/129; Kâfî, *İhkâmü'l-ahkâm*, 40-41.

¹⁶⁹ Sahnûn, *el-Müdevvene*, 5/182; Ebü Yahyâ İbn Âsım, *Şerhu Tuhfeti'l-hükkâm*, 1/501; Meyyâre, *el-İtkân ve'l-ihkâm*, 1/129; Tüsûlî, *el-Behce*, 1/239.

¹⁷⁰ Sahnûn, *el-Müdevvene*, 5/184; Berâziî, *et-Tehzîb*, 3/603; İbn Ferhûn, *Tebsiratü'l-hükkâm*, 1/214.

¹⁷¹ Ebü Bekir İbn Âsım, *el-Âsımiyye*, 12; Meyyâre, *el-İtkân ve'l-ihkâm*, 1/129; Kâfî, *İhkâmü'l-ahkâm*, 40-41.

¹⁷² İbn Ebü Zemenîn, *Müntehabü'l-ahkâm*, 15-16; İbn Ferhûn, *Tebsiratü'l-hükkâm*, 1/214; Ebü Yahyâ İbn Âsım, *Şerhu Tuhfeti'l-hükkâm*, 1/499.

¹⁷³ Tüsûlî, *el-Behce*, 1/230-231.

¹⁷⁴ Tüsûlî, *el-Behce*, 1/230-231.

¹⁷⁵ Sahnûn, *el-Müdevvene*, 5/184; Berâziî, *et-Tehzîb*, 3/603.

¹⁷⁶ Hattâb, *Mevâhibü'l-celîl*, 8/217.

¹⁷⁷ İbn Ferhûn, *Tebsiratü'l-hükkâm*, 1/210; Tüsûlî, *el-Behce*, 1/231.

¹⁷⁸ Tüsûlî, *el-Behce*, 1/231.

¹⁷⁹ Sanhâcî, *Mevâhibü'l-hallâk*, 2/74, 84.

mesafede şahidinin bulunduğunu iddia eder ve şahidini getirinceye kadar bineğe tedbir konulmasını isterse kendisine bir ilâ üç gün süre verilir. Şahit uzakta ise, adil bir şahit veya semâ delili getirmesi gerekir. Zira uzakta bulunan şahitten dolayı tedbir kararı davalıya zarar verir. Ancak bu durumda davalı yemin eder ve dava konusu mal herhangi bir kefil talep edilmeksizin kendisine teslim edilir.¹⁸⁰

Sonuç

İhtiyatî tedbir terimi modern dönem öncesi İslâm hukuk terminolojisinde yer almaz. Bununla birlikte İmam Mâlik başta olmak üzere özellikle Mâlikîler tarafından sözü edilen ve “ukle, tevkîf ve haylûle” gibi çeşitli şekillerde isimlendirilen uygulama, bu müesseseye karşılık gelmekte ve bu müessesenin en geç miladi 8. asır gibi oldukça erken bir dönemden itibaren İslâm hukukçuları tarafından ele alındığını göstermektedir. Tespit edebildiğimiz kadarıyla Hanefî, Şâfiî ve Hanbelî mezheplerinde ihtiyatî tedbir müessesesi, hem terim olarak hem de içerik olarak Mâlikî hukukçular kadar sistematik ve kapsamlı bir biçimde incelenmemiştir.

Mâlikîler ihtiyatî tedbire, fûrû-i fıkıh kitaplarındaki borçlunun hacri ve iflâsına hükmedilmesi meselelerini içeren hacir veya tefîs başlıkları altında değil, bu kitapların öncelikle şahitlik olmak üzere yargılama (kazâ-akziye), dava ve istihkâk gibi bölümlerinde değinmişlerdir. Bu durum onların ihtiyatî tedbiri, borçları tasfiye edilinceye kadar geçen sınırlı sürede müflis borçlunun hacir altına alınması ve mallarına haciz konulmasından ayrı değerlendirdiklerine işaret etmektedir. Onlar ayrıca bu konuya, yargılama hukuku, şürût, sicillât ve vesâik ile alakalı müstakil olarak ele aldıkları kitaplarda da yer vermişlerdir.

Mâlikî hukukçuların bir mal hakkında ihtiyatî tedbir kararı alınması için aradıkları ispat ölçüsü ve kararın dava konusu mal üzerinde ne kadar süre ve nasıl uygulanacağı ile alakalı açıklamaları, ihtiyatî tedbir ile alakalı günümüz hukuk sistemlerindeki düzenlemelerden pek de farklı değildir. İmam Mâlik başta olmak üzere Mâlikî hukukçuların sözlerinden anlaşıldığına göre, hâkim dava sürecinin herhangi bir safhasında basit yargılama usulünü kullanarak dava konusu mal hakkında ihtiyatî tedbir kararı alır. Bu kararın alınması için talepte bulunan alacaklı veya alacaklıların iddialarını kesin delillerle ispat etmeleri şart olmayıp zann-ı galip meydana getirecek bir delille ispat etmeleri yeterlidir.

Mâlikî hukukçuların ihtiyatî tedbir hakkındaki içtihatlarına göre, dava konusu mal üzerinde uygulanacak olan ihtiyatî tedbir kararı, talepte bulunanın getirdiği delilin kuvvetine ve malın gayrimenkul ve menkul olmasına veya hemen bozulan türden bir mal olup olmamasına göre değişiklik göstermektedir. Kirada bulunmayan gayrimenkuller dışında kalan dava konusuna davacının getirdiği delile göre nasıl tedbir konulacağı hususunda mezhep içerisinde dikkate değer görüş farklılıkları bulunmazken, bu nitelikteki gayrimenkullere tedbirin nasıl uygulanacağı hususunda mezhep içinde nispeten farklı görüşler mevcuttur.

Kaynakça

Arslan, Ramazan vd. *Medenî Usul Hukuku*. Ankara: Yetkin Hukuk Yayınları, 2019.
Atalı, Murat vd. *Medenî Usul Hukuku*. Ankara: Yetkin Yayınları, 2019.

¹⁸⁰ İbn Abdülber, *el-Kâfi*, 3/1203. Ayrıca bk. Sahnûn, *el-Müdevvene*, 5/182-183.

- Atar, Fahrettin. *İslâm İcra ve İflâs Hukuku*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1990.
- Atar, Fahrettin. "Haciz". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 14/518-520. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Berâziî, Ebû Saîd Halef b. Ebi'l-Kâsım b. Süleymân el-Ezdî el-Kayrevânî. *et-Tehzîb fi'htisâri'l-Müdevvene*. thk. Muhammed el-Emîn Veled Muhammed Sâlim b. eş-Şeyh. 4 Cilt. Dubai: Darü'l-Buhûs li'd-Dirâsâti'l-İslâmiyye ve İhyâi't-Türâs, 1420-1423/1999-2002.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fikhiyye Kâmusu*. 8 Cilt. İstanbul: Bilmen Basım ve Yayınevi, ts.
- Cezîrî, İbnü'l-Kâsım Alî b. Yahyâ el-Cezîrî. *el-Maksadü'l-mahmûd fi telhîsi'l-ukûd*. thk. Asunción Ferreras. Madrid: Agencia Española de Cooperación Internacional: el-Vekâletü'l-İsbâniyye li't-Teâvünü'd-Devlî, 1998.
- Cündî, Ziyâüddîn Ebü'l-Mevvedde (Ebü's-Safâ, Ebü'z-Ziyâ) Halîl b. İshâk b. Mûsâ el-Cündî. *el-Muhtasar*. thk. Ahmed Alî Harekât. Beyrut: Darü'l-Fikr, 1995.
- Cündî, Ziyâüddîn Ebü'l-Mevvedde (Ebü's-Safâ, Ebü'z-Ziyâ) Halîl b. İshâk b. Mûsâ el-Cündî. *et-Tavzîh fi şerhi'l-Muhtasari'l-fer'î li'bni'l-Hâcib*. thk. Ahmed b. Abdilkerîm Necîb. 9 Cilt. Kahire: Merkezü Necîbeveyh li'l-Mahtûtât ve Hîdmeti't-Türâs, 1429/2008.
- Demîrî, Tâcüddîn Behrâm b. Abdillâh b. Abdilazîz ed-Demîrî el-Mâlikî. *ed-Dürer fi şerhi'l-Muhtasar: eş-Şerhu's-sagîr alâ Muhtasari Halîl fi'l-fikhi'l-Mâlikî*. thk. Hâfız b. Abdirrahmân Hayr-Ahmed b. Abdilkerîm Necîb. 5 Cilt. Katar: Vizâratü'l-Evkâf ve'ş-Şüni'l-İslâmiyye, 1435/2014.
- Derdîr, Ebü'l-Berekât Ahmed b. Muhammed b. Ahmed ed-Derdîr el-Adevî. *eş-Şerhu'l-kebir alâ Muhtasari Halîl*. nşr. Kemâlüddîn Abdurrahmân Kârî. 2 Cilt. Sayda/Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye, 1427/2006.
- Desûkî, Şemsüddîn Ebü Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Arafе ed-Desûkî. *Hâşiye ale'ş-Şerhi'l-kebir* (Derdîr'in *eş-Şerhu'l-kebir* adlı eserinin altında). nşr. Kemâlüddîn Abdurrahmân Kârî. 2 Cilt. Sayda/Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye, 1427/2006.
- Ebû Bekir İbn Âsım, Ebû Bekr Muhammed b. Muhammed b. Muhammed el-Endelüsî el-Gırnâti el-Kaysî. *el-Âsımiyye: Tuhfetü'l-hükkâm fi nüketi'l-ukûd ve'l-ahkâm*. Kahire: Matbaatü Mustafâ el-Bâbî el-Halebî ve Evlâdih, 1368/1949.
- Ebû Yahyâ İbn Âsım, Ebû Yahyâ Muhammed b. Muhammed b. Muhammed el-Endelüsî el-Gırnâti. *Şerhu Tuhfetü'l-hükkâm*. thk. İbrâhîm Abd Suûd el-Cenâbî. 3 Cilt. Beyrut: Dârü İbn Hazm, 1434-2013.
- Ebü'l-Hasen İbn Miftâh. *el-Müntezeu'l-muhtâr mine'l-Gaysi'l-midrâr: Şerhu'l-Ezhâr*. 10 Cilt. Sa'de: Vizâratü'l-adl, 1424/2003.
- Ebü'l-Velîd Hişâm b. Abdillâh el-Ezdî. *el-Müfd li'l-hükkâm fîmâ yu'rağu lehüm min nevâzili'l-ahkâm*. thk. Süleymân b. Abdillâh b. Hammûd Ebe'l-Hayl. 5 Cilt. Riyad: Dârü'l-Âsıme, 1433/2012.
- Hattâb, Ebü Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Muhammed b. Abdirrahmân el-Hattâb er-Ruaynî. *Mevâhibü'l-celîl li-şerhi Muhtasari Halîl*. thk. Zekerıyyâ Umeyrât. 8 Cilt. Riyad: Dârü Âlemi'l-Kütüb, 1423/2003.
- Huşenî, Ebü Abdillâh Muhammed b. Hâris b. Esed el-Huşenî el-Kayrevânî. *Usûlü'l-füyâ fi'l-fikh alâ mezhebi'l-İmâm Mâlik*. thk. eş-Şeyh Muhammed el-Mecdûb-Muhammed Ebü'l-Ecfân-Osmân Bittîh. Tunus: ed-Dârü'l-Arabiyye li'l-Kitâb, 1985.
- İbn Abdülber en-Nemerî, Ebü Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilber en-Nemerî. *el-Kâfi fi fikhi ehli'l-Medîneti'l-Mâlikî*. thk. Ebü Üsâme Selîm b. İd el-Hilâlî es-Selefi. 3 Cilt. Beyrut: Dârü İbn Hazm, 1434/2013.
- İbn Abdürrefî, Ebü İshâk İbrâhîm b. Hasen b. Abdirrefî. *Muînü'l-hükkâm ale'l-kazâyâ ve'l-ahkâm*. thk. Muhammed b. Kâsım b. Ayyâd. 2 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, 1989.
- İbn Abdüsselâm el-Hevvârî, Ebü Abdillâh Muhammed b. Abdisselâm b. Yûsuf el-Hevvârî. *Tenbîhü't-tâlib li-fehmi elfâzi Câmii'l-ümmehat li'bni'l-Hâcib*. thk. İntisâr el-Mehdî et-Tıvî. 15 Cilt. Beyrut: Dârü İbn Hazm, 1440/2018.
- İbn Arafе, Ebü Abdillâh Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Arafе el-Vergammî et-Tûnisî. *el-Muhtasari'l-fikhi*. thk. Hâfız Abdurrahmân Muhammed Hayr. 10 Cilt. Dubai: Mescidü ve Merkezü'l-Fârûk Ömer b. Hattâb, 1435-2014.
- İbn Âşûr, Muhammed Tâhir. *Maqâsidü'ş-şer'iati'l-İslâmiyye*. İskenderiye: Mektebetü'l-İskenderiyye, 2011.
- İbn Ebü Zemenîn, Ebü Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. İsâ el-Murrî el-Kurtubî. *Müntehabü'l-ahkâm*. Beyrut: Dârü İbn Hazm, 1438/2017.
- İbn Ferhûn, Ebü'l-Vefâ (Ebü İshâk) Burhânüddîn İbrâhîm b. Alî b. Muhammed el-Ceyyânî el-Medenî. *Tebssiratü'l-hükkâm fi usûli'l-aşziye ve menâhici'l-ahkâm*. thk. Tâhâ Abdürraûf Sa'd. 2 Cilt. Kahire: Mektebetü'l-Külliyâti'l-Ezheriyye, 1406/1986.
- İbn Ma'cûz, Muhammed. *Vesâilü'l-İsbât fi'l-fikhi'l-İslâmî*. B.y.: Matbaatü'n-Necâhi'l-Cedide (ed-Dârü'l-Beyzâ), 1404/1984.

- İbn Manzûr, Ebû'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî. *Lisânü'l-Arab*. 15 Cilt. Beyrut: Dârü Sâdir, ts..
- İbn Rahhâl, Ebû Alî el-Hasen b. Rahhâl b. Ahmed b. Alî et-Tedlâvî el-Ma'dânî. *Hâşiye alâ Şerhi Meyyâre el-Fâsî alâ Tuhfeti'l-hükkâm fî nüketi'l-ukûd ve'l-ahkâm* (Meyyâre'nin şerhinin altında). thk. Abdüllatif Hasen Abdurrahmân. 2 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1420/2000.
- İbn Rüşd, Ebû'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Ahmed el-Kurtubî el-Endelüsî. *el-Beyân ve't-tahsil*. thk. Muhammed Haccî vd. 20 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, 1404/1984-1408/1988.
- İbn Rüşd, Ebû'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Ahmed el-Kurtubî el-Endelüsî. *el-Muqaddimâtü'l-mümehhidât li-beyâni mâ iktedathü rûsümü'l-Müdevvene mine'l-ahkâmi's-şer'iyyât ve't-taḥşîlâtü'l-muhkemât li-ümmehâti mesâ'ilihel-müşkilât*. thk. Muhammed Haccî-Sâid Ahmed A'râb. 3 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, 1408/1988.
- İbn Süde, Ebû Abdillâh Muhammed b. Muhammed et-Tâlib b. Muhammed b. Alî et-Tâvüdü el-Fâsî. *Tuhfeti'l-huzzâk fî şerhi Lâmiyyeti'z-Zekkâk*. 2 Cilt. Kahire: el-Mektebetü'l-Ezheriyye li't-Türâs, 2008.
- İbn Süde, Ebû Abdillâh Muhammed b. Muhammed et-Tâlib b. Muhammed b. Alî et-Tâvüdü el-Fâsî. *Halyü'l-meâsim li-fikri İbn Âsım (Tüsûlî'nin el-Behce'sinin altında)*. 2 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1412/1991.
- İbn Şâs, Ebû Muhammed Celâlüddîn Abdullâh b. Necm b. Şâs b. Nizâr el-Cüzâmî es-Sa'dî. *Ikdü'l-cevâhiri's-semîne fî mezhebi âlimi'l-Medîne*. thk. Muhammed Ebû'l-Ecfan-Abdülhafız Mansûr. 3 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, 1415/1995.
- İbnü'l-Attâr, Muhammed b. Ahmed el-Emevî. *Kitâbü'l-Vesâik ve's-sicillât*. thk. P. Chalmeta-F. Corriente. Madrid: Mecmaü'l-Mevsikîni'l-Mecrîti'l-Ma'hedi'l-İsbânî'l-Arabî li's-Sekâfe: Academia Meatriense del Notariado Instituto Hipano-Arabe de Culture, 1983.
- İbnü'l-Hâcib, Ebû Amr Cemâlüddîn Osmân b. Ömer b. Ebî Bekr b. Yûnus. *Câmiu'l-ümmehât*. thk. Abdurrahmân el-Ahdar el-Ahdarî. Dîmaşk: el-Yemâme li't-Tıbbâ ve'n-Neşr ve't-Tevzî', 1419/1998.
- İbnü'l-Murtazâ, el-Mehdî-Lidînilâh Ahmed b. Yahyâ b. el-Murtazâ. *Kitâbü'l-Ezhâr fî fikhi'l-eimmeti'l-ethâr: Uyünü'l-ehzâr fî fikhi'l-eimmeti'l-ethâr (el-Ezhâr)*. San'a: Dârü'l-Hikmeti'l-Yemâniyye, 1414/1993.
- İbnü'l-Münâsif, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsa b. Muhammed b. Asbağ b. el-Münâsif el-Ezdi el-Kurtubî. *Tenbîhü'l-hükkâm alâ meâhizi'l-ahkâm*. nşr. Abdülhafız Mansûr. Tunus: Dârü't-Türkî li'n-Neşr, 1988.
- İsa b. Sehl, Ebû'l-Asbağ İsa b. Sehl b. Abdillâh el-Esedî el-Ceyyânî el-Endelüsî. *Dîvânü'l-ahkâmi'l-kubrâ: en-Nevâzil ve'l-a'lâm*. thk. Reşid en-Nuaymî. 2 Cilt. Riyad: Şeriketu's-Safahâti'z-Zehabiyyeti'l-Mahdüde, 1417/1997.
- Kâdî İyâz, Ebû'l-Fazl İyâz b. Mûsâ b. İyâz el-Yahsubî. *en-Tenbîhatü'l-müstenbita alâ kütübü'l-Müdevvene ve'l-muhtelita*. thk. Ahmed b. Abdülkerim Necîb. 5 Cilt. Dublin: Merkezü Necîbeveyh li'l-Mahtûtât ve Hidmeti't-Türâs (Najeebavaih Manuscripts Centre), 1433/2012.
- Kâfi, Muhammed b. Yûsuf b. Muhammed el-Hayderî et-Tûnisî el-Kâfi. *İhkâmü'l-ahkâm alâ Tuhfeti'l-hükkâm*. nşr. Me'mûn b. Muhyiddîn el-Cennân. Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1415/1994.
- Karâfi, Ebû'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. İdrîs b. Abdurrahmân el-Mısrî el-Karâfi. *ez-Zahire*. thk. Saîd A'râb-Muhammed Bû Hubze-Muhammed Haccî. 14 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, 1994.
- Kuru, Baki vd. *Medenî Usul Hukuku*. Ankara: Yetkin Yayınları, 2009.
- Kuru, Baki vd. *İcra ve İflâs Hukuku*. Ankara: Yetkin Yayınları, 2010.
- Kuru, Baki. *İstinâf Sistemine Göre Yazılmış Medenî Usul Hukuku*. Ankara: Legal Yayınevi, 2016.
- Lahmî, Ebû'l-Hasen Alî b. Muhammed el-Lahmî et-Tebssira. thk. Ahmed Abdülkerim Necîb. 13 Cilt. Beyrut: Dârü İbn Hazm, 1433/2012.
- Meyyâre, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Muhammed Meyyâre el-Fâsî. *Şerhu Meyyâre el-Fâsî alâ Tuhfeti'l-hükkâm fî nüketi'l-ukûd ve'l-ahkâm: el-İtkân ve'l-ihkâm fî şerhi Tuhfeti'l-hükkâm*. thk. Abdüllatif Hasen Abdurrahmân. 2 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1420/2000.
- Miknâsî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh el-Miknâsî. *Mecâlisü'l-kudât ve'l-hükkâm ve't-tenbîh ve'l-îlâm fî mâ eftâhü'l-müftân ve hakeme bihi'l-kudât mine'l-evhâm*. thk. Nuaym Abdülazîz Sâlim b. Tâlib el-Kesîrî. 2 Cilt. Dubai: Merkezü Cumâ el-Mâcid li's-Sekâfe ve't-Türâs, 1423/2000.
- Muşul, Timuçin. *Medenî Usul Hukuku*. Ankara: Adalet Yayınevi, 2012.
- Özekes, Muhammet. *İcra İflas Hukukunda İhtiyati Haciz*. Ankara: Seçkin Yayınevi, 1999.
- Pekcanitez vd. *Medenî Usul Hukuku*. Ankara: Yetkin Yayınları, 2016.
- Sahnûn, Ebû Saîd Abdüsselâm b. Saîd b. Habîb et-Tenühî. *el-Müdevvenetü'l-kubrâ*. thk. Âmir el-Cezzâr-Abdullâh el-Miñşâvî. 6 Cilt. Kahire: Dârü'l-Hadîs, 1426/2005.
- San'ânî, Ahmed b. Kâsım el-Ansî el-Yemânî es-San'ânî. *et-Tâcü'l-müzheb li-ahkâmi'l-mezheb: Şerhu metni'l-Ezhâr fî fikhi'l-eimmeti'l-ethâr*. 4 Cilt. San'a: Dârü'l-Hikmeti'l-Yemâniyye, 1414/1993.
- Sanhâcî, Ebû's-Şitâ b. el-Hasen el-Gâzî. *Mevâhibü'l-hallâk alâ Şerhi't-Tâvüdü li-Lâmiyyeti'z-Zekkâk*. 2 Cilt.

- Kahire: el-Mektebetü'l-Ezheriyye li't-Türâs, 2008.
- Şevkânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî b. Muhammed eş-Şevkânî es-San'ânî el-Yemenî. *Kitâbü's-Seyli'l-cerrâri'l-mütedeffik alâ hadâiki'l-Ezhâr*. thk. Mahmûd İbrâhîm Zâyed. 4 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1405/1985.
- Tüsûlî, Ebü'l-Hasen Alî b. Abdisselâm b. Alî el-Vertâcî et-Tüsûlî es-Sebrârî. *el-Behce fî şerhi't-Tuhfe*. 2 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1412/1991.
- Verzâzî, Muhammed b. Muhammed b. Abdillâh el-Verzâzî. *Şerhu'l-Lâmiyye: Şerhu Tuhfeti'l-hükkâm bi-mesâili't-tedâi ve'l-ahkâm*. thk. Fehd Abdülmuhsin el-Hüseynî. Amman: Ervika, 1438/2017.
- Zekkâk, Ebü'l-Hasen Alî b. Kâsım b. Muhammed ez-Zekkâk et-Tücîbî el-Fâsî. *el-Lâmiyye: Tuhfeti'l-hükkâm bi-mesâili't-tedâi ve'l-ahkâm* (Verzâzî'nin *Şerhu'l-Lâmiyye*'si içinde). thk. Fehd Abdülmuhsin el-Hüseynî. Amman: Ervika, 1438/2017.
- Zeydân, Abdülkerîm. *Nizâmü'l-kadâ fi's-şerâti'l-İslâmiyye*. Amman: Müessesetü'r-Risâle, 1989.